

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Filosofická fakulta

Ústav estetiky a dějin umění

Studijní obor: Estetika

Kamila Podlahová

**AURELIUS AUGUSTINUS –
KONTROVERZE MEZI NÁBOŽENSKOU
A ESTETICKOU ZKUŠENOSTÍ**

Bakalářská práce

České Budějovice 2014

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Peter Chvojka, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala a napsala samostatně, pouze na základě literatury uvedené v seznamu citované literatury a za využití ostatních pramenů, které jsou v práci také uvedeny.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce fakultou, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích.....

.....

podpis

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu své bakalářské práce, Mgr. Peteru Chvojkovi, Ph.D., za jeho ochotu a věnovaný čas. Děkuji mu za jeho cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále patří mé poděkování panu faráři - páteru Josefu Doubravovi z farnosti v obci Lhenice za poskytnuté informace. Děkuji i své rodině, především sestře za její rady, rodičům, příteli za podporu a všem, kteří mi byli vždy připraveni pomoci a kteří mi byli oporou. Děkuji za Vaši trpělivost a důvěru.

PODLAHOVÁ, K. (2014): Aurelius Augustinus – kontroverze mezi náboženskou a estetickou zkušeností. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filosofická fakulta, ústav estetiky a dějin umění, 48 s.

Anotace:

Bakalářská práce je zaměřena na významnou osobnost filosofie 4 - 5. st. n. l., Aurelia Augustina. Věnuje se všem faktorům, které tohoto myslitele ovlivnily a které měly dopad na vývoj v jeho myšlení, jimiž jsou právě i dětství či vzdělání. Práce se však zejména detailněji zabývá názorem sv. Augustina na umění, náboženství a kontroverzí mezi nimi, jež je typická pro filozofické, náboženské a estetické myšlení sv. Augustina.

Klíčová slova:

Náboženství, filosofie, estetika, krása, dobro, láska, moudrost, Aurelius Augustinus, Bůh, pravda, člověk, život

Annotation:

The bachelor thesis concerns with a significant philosophical figure of 4th and 5th century – Aurelius Augustinus. It deals with all circumstances, e.g. the childhood or the education, which influenced the thinker and impacted on the development of his thoughts. The thesis follows up his view of art and religion and the controversy between them, which is typical for his philosophical, religious and aesthetical thoughts.

Key words:

Religion, philosophy, aesthetics, beauty, good, love, wisdom, Aurelius Augustinus, god, truth, human, life

OBSAH

1. Úvod.....	7
1.1. Vymezení tématu.....	7
1.2. Cíle práce.....	7
1.3. Metoda k dosažení stanoveného cíle.....	8
1.4. Struktura práce.....	8
2. „Hříšné“ dětství a dospívání Aurelia Augustina.....	9
2.1. Počátky Augustinova života.....	9
2.2. Vzdělání a výtky vůči výuce.....	9
2.3. Dospívání.....	11
3. Původ filosofie v Augustinově životě.....	12
3.1. Hortensius.....	12
3.2. Manicheismus.....	13
4. Ti, kteří nejvíce ovlivnili sv. Augustina.....	15
4.1. Cicero.....	15
4.2. Matka, sv. Monika.....	15
4.3. Biskup, sv. Ambrož.....	15
5. Krása všech krás: Bůh.....	17
5.1. Bůh.....	17
5.1.1. Není opravdového života bez Boha.....	18
5.1.2. Cesta k Bohu jako smysl lidského života.....	18
5.1.3. Blaženost.....	19
5.1.4. Stvoření světa jako uměleckého díla.....	20
5.1.5. Lidská podřízenost Bohu.....	20
6. Estetika sv. Augustina.....	22
6.1. Úvod.....	22
6.2. Krásno a krása.....	22
6.3. Krása v umění.....	23
6.4. Krása přírody.....	26
6.5. Krása paměti.....	27
6.6. Zvláštní krása.....	28
7. Podobnost/odlišnost v pojetí krásy a umění u dvou významných myslitelů.....	29
7.1. Augustinovo a Platonovo krásno.....	29

7.2. Umění a krásno dle Aristotela x pojetí sv. Augustina.....	30
7.3. Závěrem – Platon, Aristoteles.....	30
8. Umění a estetická zkušenost x náboženství.....	32
8.1. K zamyšlení.....	32
8.2. Počátky Augustinova chápání krásy.....	32
8.3. Kontroverze krásy umění a krásy nejvyšší.....	33
8.3.1. Proměny v Augustinově pojetí krásy, umění a Boha skrze vybraná díla.....	33
8.3.2. Závěrem: krása x Krása.....	36
9. Závěr.....	41
9.1. Mé stanovisko k tématu	41
9.2. Konspekt.....	41
9.3. Slovo závěrem.....	43
10. Seznam citací k tématu práce.....	44
11. Seznam literatury a jiných zdrojů.....	46
11.1. Použitá literatura.....	46
11.2. Internetové stránky.....	46
11.3. Ostatní zdroje.....	47
12. Terminologický slovník.....	48

1. ÚVOD

1.1. Vymezení tématu

Aurelius Augustinus shledává nejvyšší dobro, lásku a pravdu v Bohu. Nazývá jej i nejvyšší krásou či krásou všech krás. Toto tvrzení odůvodňuje a dokládá tím, že bez Boha by nic nebylo, on je původcem a stvořitelem všeho. Augustinus hledá pravdu a touto pravdou je pro něj Bůh, jemuž se chce co nejvíce přiblížit. Oproti Bohu je člověk nic, lidský život nazývá věčným bojem, proti životu Boha je život lidský nedůstojný a bezvýznamný. Velmi často srovnává lidstvo s Bohem právě proto, aby ukázal Boží velikost oproti ubohosti lidstva, obžalovává sebe i ostatní z nejrůznějších hříchů a říká, že Bůh je pro každého jedinou a pravou spásou. Dle Augustina člověk nikdy nebude nasycen, ač by měl sebevíce požitků smyslných, dokud neutkví v Bohu a dokud se Bůh nestane jeho jedinou oporou, pravdou a láskou, do té doby bude lidské srdce vždy prázdné, protože právě rozkošnictví a požitkářství každého vzdaluje od nejvyšší pravdy krásy a lásky, od Boha samotného.

Takto mluví Augustin o Bohu v jedné ze svých nejvýznamnějších knih, *Vyznání*, a rozporuje Boha, nejvyšší krásu, s uměním. Umění lidstvo dle Augustinova mínění odvádí od života samotného, a tedy i od cesty k Bohu a jakákoliv krásu v umění je ničím v porovnání s krásou a dobrotou Boha. Tato Augustinova kontroverze se stala při formování jeho estetiky a filosofie velmi zjevnou a utvářela se už v jeho raném věku, což je zmíněno a ukázáno v kapitole následující. Tento rozpor umění a náboženství je pro sv. Augustina typický a v dějinách estetiky u jiného myslitele nevídaný, a právě proto se stalo předmětem zájmu mé práce jej prozkoumat podrobně.

1.2. Cíle práce

Hlavním cílem práce je nastínit a ukázat spor estetiky a náboženství, jak jej vidí Aurelius Augustinus, a to co nejdětalněji, ve všech jeho podobách, které nám nabízí ve svých myšlenkách. Dalším z cílů je definice pojmu estetiky, umění a náboženství, jak jej vidí sv. Augustin. Je to jeden z dílčích cílů, které nás povedou k srdci celé práce. Názory a myšlenky Aurelia Augustina prochází během jeho života několika změnami, a ač možná leckdy nevědomě, čerpá v některých svých myšlenkách ze svých předchůdců, a proto dalším ze záměrů této práce je určit osobnosti důležité pro vývoj a změny v myšlení, filosofii a estetice sv. Augustina.

Cílem celé této práce je tedy syntéza Augustinových myšlenek týkajících se estetiky, umění a náboženství a určení vztahu mezi nimi a hlavním smyslem práce je přiblížit krásu pravdy a lásky všem, kdo v ni věří.

1.3. Metoda k dosažení stanoveného cíle

Stanoveného cíle je dosaženo prostřednictvím hlubšího zkoumání dětství, dospělosti a celkové osobnosti sv. Augustina. Jelikož sv. Augustin není akademikem, byl by pohled na řešené téma ochuzen o významné a zlomové momenty, kdyby byl z práce naprosto vynechán osobní život tohoto filosofa a jeho individuální zkoumání. Dětství každého člověka jej formuje a ovlivňuje po celý jeho život, a je tedy důležité zmínit se i o dětství sv. Augustina a o tom, jaký mohlo mít vliv pro jeho budoucí smýšlení. Neméně důležité jsou i lidé, kteří měli na tohoto myslitele největší vliv, kteří ho vychovávali, dovedli k víře i k filosofii samotné, všichni, kteří formovali jeho myšlenky a názory a pomocí nichž se stal Aurelius Augustinus takovým, jak se o něm dnes učí ve školách.

Jak lze vyčíst z výše zmíněného, tato práce jde cestou rekonstruktivní hermeneutiky, jejímž cílem je objektivně rekonstruovat význam určitého díla, tento druh hermeneutiky vychází z toho, že lidské poznání je objektivní, a ač je toto iluzí rekonstruktivní hermeneutiky, přesto jsou její východiska v práci užita. U uměleckých, náboženských či například historických textů je k jejich porozumění a k porozumění tomu, co chtěl autor jejich tvorbou vyjádřit, mnohokrát třeba přihlídnout k subjektivitě autora. Mnohdy jsou životopisné a sociální faktory, které mohly mít v dané době na určitého myslitele vliv, nedílnou podmínkou toho, aby mu bylo adekvátně porozuměno. Jak píše Stanislav Sousedík ve své knize: „Je třeba dokázat proniknout do nitra druhého člověka a vidět svět i sám sebe jeho očima.“¹ To je rekonstruktivní hermeneutika, porozumění skrze převtělení do osoby interpretovaného autora a do doby, ve které žil, a z tohoto pohledu následné rekonstruování jeho díla, to je způsob, který je v této práci použit k vysvětlení Augustinova pojetí Boha, umění a jejich rozdílné krásy.

1.4. Struktura práce

Práce je strukturována od počátku života sv. Augustina přes jeho dospívání, základy filosofie, víru a změny v jeho filosofii a náboženství až k vytčenému cíli. Skrze všechny tyto části práce je postupně ukázáno Augustinovo stanovisko k umění, estetice, Bohu, filosofii jako takové a v neposlední řadě srovnání dvou hlavních složek, umění a náboženství.

¹ SOUSEDÍK S., BETTI E., *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. 1. Vydání: Triton, Praha 10, 2008. ISBN: 978-80-7387-239-7, str. 22

2. „HRÍŠNÉ“ DĚTSTVÍ A DOSPÍVÁNÍ AURELIA AUGUSTINA

2.1. Počátky Augustinova života

Dne 13. listopadu 345 se v Thagaste, malém městě na severu Afriky, jež bylo součástí Římské říše, narodil tento velký myslitel, Aurelius Augustinus. Otec sv. Augustina Patricius byl pohan a živil se jako statkář, matka, sv. Monika byla silně věřící křesťanka, přesto však sv. Augustin nebyl pokřtěn. Důvodem toho může být rozhodnutí jeho matky dát synovi možnost, aby si ve svém životě vybral svou cestu sám, další možností je fakt, že pro tuto dobu bylo odkládání křtu na pozdější věk velmi časté a to z důvodu přesvědčení, že hřích, jenž se spáchá po křtu, je mnohem horším hříchem než hřích spáchaný před křtem.

2.2. Vzdělání a výtky vůči výuce

Vlastnost, kterou měl sv. Augustin se svými rodiči společnou, byla ambicióznost. Ve škole byl velmi úspěšný a talentovaný, po tomto zjištění byl Augustin zapsán svými rodiči na vyšší studia do Madaury. Tehdy zde jako jedenáctiletý chlapec studoval rétoriku a gramatiku, avšak co se mu přičilo, byl řecký jazyk, jemuž byl nucen se učit, naopak velmi miloval latinu, což ani on sám nedokáže úplně vysvětlit. Jednou to připisuje samolibosti života, jindy říká, že ten, kdo je nucen něco dělat, nikdy to nebude činit dobře. Byl nucen učit se řečtinu pod výhrůzkami trestů, a tak se mu tento jazyk stal nenáviděným, zato latinu, kterou sice také jako dítě neznal, si osvojil a zamiloval, byl jí totiž učen kojnými, které si s ním hrály a žertovaly, nebyl zde žádný nátlak. „Svobodná vědychtivost při tomto učení více dokáže než výhrůžky.“²

V díle *Vyznání* Augustin píše, že se nerad učil, ale při ohlédnutí je rád, že k tomu byl nucen, když o tomto mluví, zmiňuje motiv viny a trestu, říká, že jeho lenost pro něj byla zároveň později trestem, konkrétně v tom, že se musel učit to, co se učit nechtěl, a tudíž se to špatně naučil a své znalosti tak také špatně využíval, tedy k získání bohatství a uznání. „Každý nespořádaný duch je sám sobě trestem.“³

Po dokončení studií rétoriky a gramatiky se Augustin vrátil domů do rodného města. V této době bylo však zvykem zakončit výuku u nějakého významného a známého rétora v Kartágu, na to ale Augustinova rodina neměla finance, a tak dochází k ročnímu přerušení Augustinových studií. Spousta volného času ve věku patnácti let je ovšem jakýmsi začátkem divokého a bohémského Augustinova života.

² AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 34

³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 29-30

V roce 370 začíná Augustin za pomoci přítele svého otce, mecenáše Romanina, opět studovat, tentokrát v Kartágu umění a rétoriku. Kartágem byl sv. Augustin uchvácen, byl zde shon, živo a rušno, Kartágo bylo střediskem vzdělanosti a kultury, bylo to město plné života. V pozdějším věku se Augustin do Kartága velmi rád vracel a založil zde i klášter.

Toto město Augustin miloval, o studiích zde se však ve svém díle *Vyznání* vyjadřuje velmi nechvalně, nelíbil se mu způsob, jakým se musel učit, a říká zde, že nás umění odvádí od našich vlastních životů. Přímou mluví o tom, jak musel být ve škole a učit se o Didoně a Eneášovi, místo toho, aby se soustředil na svou vlastní životní cestu, byl z ní odváděn uměním. Je zde líčeno, jak uboze plakal pro Didonu, která si vzala svůj život, ale pro sebe nedokázal uronit ani slzu. Ač se vzdaloval Bohu, vůbec si to nepřipouštěl, byl zaslepen skrze umění a odváděn od své životní cesty. Zpětně kritizuje, že takovéto učení bylo považováno za prospěšnější a řádnější, než čtení a psaní. Říká: „Přede dveřmi učených škol visí záclony, aby zakrývaly bludy.“⁴ Dále zde srovnává básnictví s čtením a psaním a ukazuje tak jejich důležitost. Říká, že v básnictví se lidé nemusejí, co se pravdivosti příběhů týče, shodnout, citují: „Pokud se zeptám, zda Eneáš vskutku někdy přišel do Kartaga, tak učení odpovědí jinak, než méně učení, ale pokud se zeptám, jak se slovo Eneáš píše, kterými písmeny, pak všichni, kteří se tomu učili, odpovědí správně, dle dohody, kterou tato znamení mezi sebou ustanovili.“⁵ Na tomto příkladu ukazuje sv. Augustin důležitost a užitečnost čtení a psaní oproti básnictví.

Ve *Vyznáních* tedy zpětně sv. Augustin odsuzuje způsob, jakým se na školách vyučovalo za jeho studií, a táže se, jak dlouho ještě bude tento způsob učení, jež nazývá špatným návykem, přetrvávat. Mluví o báji o Jupiterovi, bohu hromů, který si liboval v cizoložnictví, tuto báji učili ve školách a lidé si kladli otázky, proč když toto může konat bůh, nemohli bychom i my? Člověk se chtěl vyrovnat tomuto bohu, začal jej napodobovat a tento bůh se stal obrazem a zároveň i omluvou pro špatné chování, lidé pak nemuseli cítit vinu, protože napodobovali boha z nebes a nepáchali tedy nic špatného. Augustinus praví: „Neodsuzuji slova, ale víno, jež nám v nich bylo podáváno od zpitých učitelů.“⁶ Je zřejmé, že při kritice této výuky mluví Augustin i o sobě v tom smyslu, že bůh Jupiter se stal omluvou i pro jeho chování v nerozvážné mladosti, a tudíž necítil vinu a páchal hříchy s lehkostí a bez výčitek.

⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 32

⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 32

⁶ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 35-37

2.3. Dospívání

V osmnácti letech žil Augustin volným životem v Kartágu, miloval ženy, vášeň a liboval si ve smyslných požitích, avšak Bohu, který pro něj byl ve vyšším věku tou největší láskou, se vzdaloval čím dál více. Toto období Augustínova života by se dalo nazvat počátkem jeho cesty hledání sebe sama. Jak sám později popisuje ve svých *Vyznáních*, vždy byl šťastný jen pár chvil, poté následovala spalující hořkost a prázdnota v jeho srdci, jako by odjakživa tušil, že v jeho životě něco chybí.

V osmnácti letech se stal otcem, se svou družkou žil téměř čtrnáct let, nikdy se však neoženil. Všechny výše zmíněné události sv. Augustina v jeho životě formovaly a ovlivňovaly jeho vývoj. Život tohoto významného myslitele byl neustálým růstem.

3. PŮVOD FILOSOFIE V AUGUSTINOVĚ ŽIVOTĚ

3.1. Hortensius

V roce 373 se stala událost, která ovlivnila a změnila směr celého života sv. Augustina, nasměrovala jej k filosofii. Totiž tohoto roku sv. Augustin přečetl knihu *Hortensius* od Cicerona, ta jej přivedla k filosofii a k velkému obratu v jeho pojetí života. Byl touto četbou uchvácen, vzbudila v něm velikou lásku k filosofii a od této doby už sv. Augustin od filosofie neupustil až do konce svého života.

Sv. Augustin se ve své knize *Vyznání* zmiňuje o tom, že všichni chválili a vážili si Cicerona pro jeho výřečnost, ale již ne tolik pro jeho mínění a názory, on však vzplanul láskou k obsahu této knihy, k moudrosti a nejednou zmiňuje fakt, že tuto knihu četl několikrát, její hodnota dle sv. Augustina je v tom, že vyzývá k moudrosti jako takové, nenabádá sledovat nějaký konkrétní filosofický směr, jednu jedinou cestu, ale moudrost samotnou v jakékoliv podobě. Četba Ciceronova *Hortensia* sv. Augustinovi otevřela jedny velmi velké dveře, dveře filosofie, ale zároveň se mu tím jedny dveře zavřely, dveře k Bohu.

Jak sám opět ve svých *Vyznáních* píše, v tomto spise není ani jednou zmíněno jméno Krista, které už od raného věku bylo vtiskováno do hloubi jeho osobnosti, a proto nebylo možné, aby se tímto spisem nechal zaujmout a uchvátit úplně, přestože učení v něm bylo pravdivé a vytříbené. Toto se stalo impulsem k tomu, že se sv. Augustin rozhodl nasměrovat svou pozornost k Bibli, aby lépe porozuměl jejímu obsahu a jí samotné. Avšak při četbě Bible se mu písmo svaté zprotivilo pro prostý sloh, jímž bylo napsáno oproti Ciceronovu dílu, jež četl před Bibli, a tudíž od Písma svatého očekával něco přinejmenším rovného či stejně honosného. Bibli a křesťanstvím se tak dále odmítl zabývat. Později v jedné ze svých knih píše: „Byl jsem až moc pyšný a odmítal růst společně s písmem, písmo totiž roste s maličkými.“⁷

Názory a myšlenky Aurelia Augustina ještě spoustu let po přečtení této knihy neměly pevný základ a velkou část jeho života pro něj Bůh nebyl ničím. Trvalo to mnoho let, než se Augustin obrátil k Bohu jako podstatě všeho bytí. Sám o Bohu později tvrdí, že již ví, že zabraňuje svému poznání nadutým a pyšným lidem, přestože jsou učení a inteligentní, ale zjevuje se právě pouze těm, jejichž srdce jsou sklíčena a plna pokory. Augustinus se v jedné ze svých knih zamýšlí nad bytím a Bohem následující větou: „Zdaž tedy není život člověka na zemi ustavičným bojem,“⁸ tento a podobné názory zmiňuje Augustinus nejednou a navazuje na to myšlenkou, zda v tomto boji lidé neutíkají jako za útěchou k umění

⁷ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 70 - 72

⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 342

a nehledají v něm krásu, když život kolem nich se zdá být tak nesnadný a nekrásný, zároveň však z jeho zamyšlení vyplývá, že útěchu v umění a jeho kráse lidstvo nikdy nenalezne, protože to není ta pravá a nejvyšší krása, krása Boha.

3.2. Manicheismus

Manicheismus, náboženství založené máním ve 3. století se stalo na devět let útočištěm sv. Augustina, v této době sv. Augustin napsal svůj první spis *De pulchro et apto*. Pro manicheismus je typické, že vychází z gnosticizmu, manichejci věří, že vesmír má dvě části, dobro a zlo, a ty mezi sebou věčně bojují. Manichejci si Starý i Nový zákon upravovali dle svých potřeb a tak, jak jim to přišlo vhod a to ocenil právě i sv. Augustin, který v té době žil v nesezdaném svazku, a je o něm známo, že mu bylo velmi zatěžko, vzdát se smyslových požitků. Možná i to bylo jedním z důvodů, proč sv. Augustin přilnul právě k manicheismu a považoval toto učení tak dlouhou dobu za lepší a výše položené, než bylo křesťanství, jemuž ho učila jeho matka. Křesťanství totiž oproti manicheismu striktně uznávalo vyšší autoritu, možná to je právě ono, co se Augustinovi na křesťanství tak přičilo, než jej v pozdějších letech s pokorou a láskou v srdci přijal jako svou víru.

Manicheismus se pro sv. Augustina nikdy nestal úplně bezpochybnou vírou, již by absolutně věřil bez námitek a otázek a právě tyto pochybnosti se dovršily setkáním sv. Augustina s velmi významným manichejským myslitelem Faustem z Miletu. Augustinus o toto setkání velmi stál a pro tohoto význačného manichejce si připravil spoustu otázek, na něž on sám v manichejské víře nikdy nenašel odpovědi, avšak Faustovy odpovědi byly nejasné, vyhýbavé a potvrdily Augustinovi nejspíše to, co se chystal udělat, kdyby k tomuto setkání došlo již dříve a manichejskou víru nadobro opustil. Otázkou ovšem zůstává, proč vlastně sv. Augustin na tak dlouhou dobu k této víře a k tomuto učení přilnul. Lze říci, že je zde nějaká souvislost s křesťanstvím, manichejci přece také měli svého boha, dobro a zlo, tmu a světlo, toto Augustinovo období lze tedy samo o sobě nazvat též jakousi kontroverzí, kontroverzí mezi manicheismem a křesťanstvím či samotnou tmou a světlem. Je to přece tak, že později sv. Augustin vidí Boha jako nejvyšší krásu, světlo, dobro a pravdu, možná tu pravdu, které se u manicheismu nikdy nedočkal. Slova apoštola Pavla zní: „Poznání nadýmá, ale láska staví“ (*První list Korintským*), dle sv. Augustina poznání prospívá, pouze pokud je spojeno s láskou.

Později sv. Augustin manicheismus používá jako příklad špatného učení. O manicheismu napsal i spis *O pravém náboženství*, který je plný protimanichejského smýšlení. Augustin již neváhá, kde je tělesnost a kde duchovno, a uznává, že duchovno je

vždy výše než tělesný svět. Manichejce nazývá klamnými lháři a mlčícími tlachaly, protože to, co učí a šíří, není Božím slovem.⁹

⁹ <http://www.svatyaugustin.estranky.cz/clanky/zivot-aurelia-augustina/svaty-augustin-a-manichejstvi.html>

4. TI, KTEŘÍ NEJVÍCE OVLIVNILI SV. AUGUSTINA

4.1. Cicero

Není třeba sáhodlouze vysvětlovat, jak Cicero ovlivnil sv. Augustina a jak se stal součástí jeho cesty k filosofii, a tedy i k Bohu. Jak již bylo výše zmíněno, byl to právě jeho spis *Hortensius*, co dovedlo sv. Augustina k úplně jiným rozměrům života a jeho chápání a otevřelo mu i pomyslné dveře k mnoha novým cestám v jeho životě.

4.2. Matka, sv. Monika

Svatá Monika chovala horoucí lásku k Bohu a to se snažila naučit i svého syna, mohlo by se zprvu zdát, že nezdárně, sv. Augustin odmítal matčiny názory i pomoc, chtěl žít svůj život dle svého, ve své dospělosti však i on objevil Boha uvnitř sebe a velmi k tomu přispěla právě jeho matka, která víru ve svého syna nikdy nevzdávala a k níž měl ke konci jejího života velmi silné pouto a duchovně blízko.¹⁰

Přes všechny vzestupy a pády sv. Augustin nakonec našel vnitřní mír a nejvyšší krásu, Boha, a následoval cestu své matky. Velmi příhodná je následující citace sv. Augustina, jež by se dala považovat za výsledek příspěvku sv. Moniky k jeho obrácení: „Pozdě jsem Tě miloval, Kráso tak stará a přece tak nová, pozdě jsem Tě miloval! Ty jsi byl uvnitř a já venku a tam jsem Tě hledal, a já šeredný vrhl jsem se na všechny Tvé krásné tvory, jež jsi stvořil. Ty jsi byl se mnou, ale já jsem nebyl s tebou. vzdalovalo mne od Tebe vše to, co by vůbec nebylo, kdyby nebylo v Tobě. Ty jsi se stkvěl, zářil a zahnal jsi mou slepotu. Tvá vůně mne zaujala, vdechl jsem ji a dychtil jsem po Tobě. Okusil jsem Tebe a lačním a žízním po Tobě. Dotekl jsi se mne a vzplanul jsem touhou po Tvém míru.“¹¹

4.3. Biskup, sv. Ambrož

Svatí jsou muži a ženy, kteří naplno milují pravdu, nejen žijí pro Boha, ale žijí v Bohu. Byli to lidé, kteří z lásky k Bohu usilovali najít to nejvyšší, co osvěcuje veškeré stvoření – pravé světlo. Ve všem spatřovali Boží záměr: v pohledu očí nevinného dítěte, v drahokamu, v rosou se třpytícím stromě, ve smutku, v zármutku nad nespravedlností, ve věčné vznešenosti oblohy. Svatí žili ze slova sv. Pavla: „Cokoliv děláte, ať jíte, nebo pijete, ve všem vzdávejte chválu Bohu.“ (1 Kor.10/31)¹²

¹⁰ <http://www.svatyaugustin.estranky.cz/clanky/zivot-aurelia-augustina/krizova-cesta-svateho-augustina.html>

¹¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 341

¹² <http://www.svatyaugustin.estranky.cz/clanky/augustin-a-matka-monika/svata-monika--model-ctnostne-zeny.html>

Sv. Ambrož je tím, kdo pootevřené dveře k Bohu sv. Augustinovi otevřel dokořán. Augustin v něm našel opravdového učitele a završením tohoto seznámení byl křest sv. Augustina v jeho třiceti třech letech.

Takto promlouvá sv. Augustin k Bohu o biskupu Ambrožovi v jednom ze svých děl: „Ty jsi mě přivedl k němu bez mého vědomí, aby on mne přivedl k tobě s mým vědomím. Jako otec mne přijal ten muž Boží a radoval se z mého příchodu s radostí pravého pastýře duší.“¹³

¹³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 146-147

5. KRÁSA VŠECH KRÁS: BŮH

5.1. Bůh

Ať už sv. Augustin procházel jakoukoliv cestou hledání sebe sama, nikdy nepochyboval o Boží existenci, i když v dobách jeho manichejské víry zde byla chvilková pochybnost, byla následně brzy změněna ve velmi pevnou jistotu.

Svatý Augustin měl obrovský zápal a svou silou, prací a pílí přispěl k rozkvětu křesťanství. Miloval křesťanského Boha a vše, co činil, činil pro něj a z lásky k němu. K tomuto ho však především dovedla jeho matka sv. Monika, díky ní poznal sv. Augustin biskupa Ambrože. Následně se sv. Augustin stal jeho obdivovatelem, avšak jak již víme, to byl pouhý počátek, toto setkání mělo pro budoucí život sv. Augustina zásadní důležitost a velký význam.

Snad opravdu jen Bůh ví, proč musel sv. Augustin tolik let strávit hledáním a blouděním, než mu byl zjeven jeho pravý životní smysl a ukázána ta nejkrásnější cesta životem, cesta s Bohem v srdci. A i sám sv. Augustin ve své knize *Vyznání* píše, že i vše zlé je cestou a že bylo nutno, aby poznal i těžkosti a útrapy, aby poté byl s to rozeznat Boží lásku a uměl ji ocenit. „Není požitku z jídla a pití, nepředchází-li obtížný hlad a žízeň.“¹⁴ Je velmi pravděpodobné, že hladem a žizní zde má na mysli sv. Augustin například i umění, protože později o něm mluví jako o něčem, co odvádí lidi od Boha, ztěžuje jim cestu života za absolutní krásou a smyslem všeho.

Moudrost a krásu Boha definuje sv. Augustin v mnoha svých dílech a jedním z nejvýznamnějších je již několikrát zmíněné dílo *Vyznání*. Nejprve se zde sv. Augustin ospravedlňuje Bohu za své hříchy a následně mu vyznává svou víru v něj a lásku. Nepřehlédnutelně v tomto díle mluví o tom, jak je duch člověka omezený, říká, že lidé nerozumí sami sobě, kdo vlastně jsou, neznají spousty odpovědí na otázky týkající se lidského života a bytí, ale uchváceně obdivují hory a podnikají cesty, aby viděli moře, na úkor zanedbání sebe sama. Augustin se snaží navést nás na tu správnou cestu, říká, že Bůh je součástí každého člověka, je uvnitř každého lidského srdce a to, co bychom opravdu měli hledat a chtít, je pouze Bůh, čistá pravda a krása.¹⁵ Bůh je tedy dle Augustina neměnná bytost, jediná a opravdová pravda a jediná a absolutní krása, krása nejvyšší, a ač tuto krásu nikdy nelze úplně pochopit, měli bychom ji vroucně milovat.

¹⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 233

¹⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 314

5.1.1. Není opravdového života bez Boha

„Z lásky k tvé lásce píše tuto knihu,“¹⁶ toto říká Augustin o své knize *Vyznání*, v níž chválí Boha a sebe obžalovává ze svých hříchů. Není nic tak ctihodného, co může lidský jazyk udělat, než právě chválit moudrost a krásu Boží, protože Bůh nám dal vše i naše vlastnosti, a tak bychom jich měli využít právě k jeho chvále. Poskytuje nám péči vně i uvnitř a tím vytváří našeho ducha i naše tělo. Tímto je ukázáno, jak velice jsme podřízeni Bohu, avšak srovnáváním Boží velikosti a lidské podřízenosti Bohu Augustin též může odkazovat k hlavní kontroverzi ve svém životě, Bůh dal lidem vše, co mají, a tak by to měli využít k jeho chvále, například v podobě rétorického umění, chváliti Boha, mluvit o něm a přiblížit ho tak postupně všem lidem.

Zaslepenost, nevědomost a neznalost je Boží trest za chtíč a žádostivost. Boží zloba je milosrdná a Bůh nás neopouští, ani když my se mu vzdalujeme. Je s námi a trestá nás právě zaslepeností, nevědomostí a tím, že je nám prodlužováno hledání Boha. Ke shrnutí a vystihnutí těchto tvrzení se hodí Augustinova slova: „Bůh raní, aby uzdravil, a usmrcuje, abychom neodumřeli jemu.“¹⁷ Sám Augustin v jednom ze svých děl píše, že ve svém životě měl období, kdy měl srdce rozervané a prázdné, kdy nemohl nalézt mír a duševní rovnováhu a v jednu chvíli šlel a v druhou byl zarmoucen v slzách a nenalézal útěchu v žádných smyslových požitcích, hrách, poezii ani ve zpěvu. Tímto je zároveň částečně znázorněna i myšlenka Aurelia Augustina o umění v opozitu k Bohu. Umění není nic v porovnání s Bohem. Když nemáme Boha ve svém srdci, je vše ostatní nedůležité a neutěší to naše touhy, a tak je to i s uměním, nikdy nás nemohou potěšit vnější krásy, když uvnitř sebe nemáme tu nejvyšší. Slova Augustinova zní: „Nebot' kamkoliv se obrátí srdce člověka mimo Tebe, bude proniknuto bolestí, i kdyby se obrátilo k těm nejkrásnějším věcem, jež jsou mimo Tebe a mimo ně; tyto věci by byly pouhé nic, kdyby nebyly od Tebe.“¹⁸

5.1.2 Cesta k Bohu jako smysl lidského života

Augustinus říká, že dokud člověk neupí v Bohu, bude vždy nešťastný a rozmrzelý, protože smyslem lidského života je hledání pravdy a věčnou pravdou je Bůh a každý člověk musí ve svém životě projít nějakou strastiplnou cestu, po níž se dostane k této věčné pravdě, krásě a dobru, aby si jej poté cenil. Augustin tímto dává najevo své mínění o zlu, totiž že zlé věci mohou být Božími záměry, jimiž nás Bůh probouzí, osvěcuje a posouvá na cestě životem

¹⁶ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 374

¹⁷ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 48

¹⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 104

blíž a blíž k sobě samému. K tomuto tvrzení je velmi příhodná citace z jedné z Augustinových knih: „Vnitřními ostny jsi mně poháněl, abych nikde nenalezl pokoje, dokud Tě nepoznám duševním zrakem s úplnou jistotou. Má nadutost splaskovala tajemným lékem Tvé ruky a zkažené a ztemnělé oko ducha mého se den ode dne hojilo ostrou noční vodou spasitelných bolestí.“¹⁹

5.1.3. Blaženost

V souvislosti s Bohem pojednává sv. Augustin i o blaženosti. Zamýšlí se nad tím, že každý člověk chce ve svém životě dosáhnout blaženosti a štěstí, jako by to v sobě všichni lidé měli zakódované již od narození. Dále se také zamýšlí nad lidskou rozdílností, každý člověk vidí své štěstí v něčem jiném, a tudíž svého štěstí jinak dosahuje, avšak všem zůstává stejné, že blaženosti a štěstí chtějí dosáhnout. V knize *Vyznání* uvádí příklad, kde praví: „Tážeme-li se dvou, chtějí-li být vojáky, jest možno, že jeden odpoví: „Ano, chci,“ druhý však: „Ne, nechci.“ Tážeme-li se jich však, chtějí-li být blaženi, jest možno, že oba bez všíkého váhání ihned odpovědí: „Ano, chceme.“ A přec chtěl by jeden být vojákem a druhý ne jen z toho důvodu, aby byli blaženi. A protože jeden má z této, druhý z jiné věci radost, shodují se snad všichni v tom, že chtějí být blaženi.“²⁰ Avšak za jedinou a opravdovou blaženost sv. Augustin považuje radost v Bohu, z něj a pro něj, nevěřící tedy blaženosti nikdy dosáhnout nemohou. V souvislosti s blažeností mluví sv. Augustin i o samotném filosofování, říká, že člověk k filosofování nemá jiný důvod, než že touží být blažený. Filosofie totiž souvisí s konečným dobrem a pravdou, to je to, co blaženost poskytuje.²¹ Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že pravda, tedy Bůh, dle Augustina poskytuje tu největší blaženost, mnohem větší než když lidé slyší krásnou hudbu či je oslňuje záře barev, mnohem větší než kdy může poskytnout samo umění. Zde je opět velmi jasně vidět Augustinova kontroverze mezi uměním a jeho hodnotami a mezi Bohem a jeho nezměrnou krásou a blažeností, kterou lidem může přinést.²²

Největší blažeností pro člověka je tedy těšit se z nejvyšší krásy, pravdy a dobra, a pokud toto lidé budou činit, dostane se jim od Boha všeho, po čem touží jejich srdce. Sv. Augustin se však vyznává z toho, že ne vždy zastával tento názor a nehledal blaženost v Bohu, lituje svých činů a odsuzuje chování všech lidí, dokud nepoznají Boha. Uzavřením

¹⁹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 203

²⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 334

²¹ AUGUSTINUS A., *O boží obci (II)*. 1. vydání: Karolinum, Praha 1, 2007. ISBN: 978-80-246-1284-3, str. 246/247

²² Pozn.: Podobný způsob kontroverze umění a náboženství najdeme i v knize: HOŠEK R., *Říman, člověk, světec*. 1. vydání: Vyšehrad, spol. s. r. o., Praha 1, 2000. ISBN: 80-7021-305-1, str. 181

pro tuto podkapitulu jest příhodná další citace z jednoho z nejvýznamnějších Augustinových děl: „Blaženým bude tehdy, až žádnou překážkou neobtěžen, bude se radovati z té jediné Pravdy, skrze níž jest veškerá pravda.“²³

5.1.4. Stvoření světa jako uměleckého díla

Nejprve Bůh stvořil nebe a zemi, avšak Bůh netvořil žádným nástrojem, netvořil své umělecké dílo jako umělec pomocí plánu uvnitř své duše a z nějaké látky. Umělec vtiskává svému dílu podobu, kterou má uvnitř sebe, tento um dal umělci Bůh, dal mu schopnost tvořit pomocí svých údů i látku, s jejíž pomocí tvoří svá díla, avšak sám Bůh tvoří od umělce odlišně. Bůh stvořil svět svým slovem, jak píše sv. Augustin: „Ty jsi tedy řekl a všecko tu bylo a učinil jsi to slovem svým (ŽALM 32,9).“²⁴

Všechna Boží díla jsou velmi krásná, tedy i svět, lidské bytosti a vůbec život sám, avšak je příhodno k tomuto doplnit opět jednu z citací sv. Augustina: „Všechno co ty činíš bože jest krásné, ty však původce všeho jsi neskonale krásnější.“²⁵ Opět jsou zde naprosto zřejmé, ač nepřímé, zmínky o umění, jeho nízkosti a podřízenosti Bohu.

5.1.5. Lidská podřízenost Bohu

Augustinus tvrdí, že lásku dáváme Bohu najevo tak, že mu vyznáváme svou podřízenost a bídnost. Avšak tento druh víry v Boha je v dnešní době něco zcela nemožného. Augustinova víra se v některých směrech dostala až na hranici fanatismu a tím také automaticky nepřijatelnou pro dnešní společnost. Zajisté i přesto se tento světec stal inspirací pro mnoho lidí, avšak asi nebude tím pojítkem mezi lidmi a Bohem v tom smyslu, že by dovedl lidstvo k otázce Boha z pohledu absolutně neodsuzujícího, přestože některé jeho myšlenky a jejich hloubka jsou velice poutavé. Avšak ponížování lidstva před Bohem, nazývání nevěřících nemocnými a Boha lékem nutí k pochybnostem a k zamyšlení. Opravdu je Bůh tak vysoko nad lidstvem a skutečně jsou lidé jen ubožáci podřízeni Bohu a odkázáni na jeho milosrdenství? Nebyl jen Augustinův skok od světáka ke světci až příliš veliký? „Nejsou zdraví na duchu ti, kterým se nelíbí něco z Tvého stvoření“²⁶ či „Méně zajisté tě Bože miluje ten, kdo s tebou miluje ještě něco jiného, co nemiluje pro tebe“²⁷, toto jsou Augustinova

²³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 338

²⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 381

²⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 495

²⁶ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 212

²⁷ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 343

slova, u nichž jest možno zauvažovat, zda právě ona nejsou součástí pomyslné zdi mezi Bohem a lidstvem.

6. ESTETIKA SV. AUGUSTINA

6.1. Úvod

V Augustinových myšlenkách lze nalézt pojetí krásy v mnoha podobách, mluví o kráse jako takové, kráse v umění, kráse přírody, o kráse života i o kráse nejvyšší, tedy o kráse Boha.

Augustinus říká, že existují pokušení, která doléhají na některé lidské smysly, jimiž jsou čich, sluch a zrak. Vůně, různé barvy a tvary či například i písně nás uchvacují svou krásou, avšak tato krása nás vzdaluje Bohu. Takto zní slova sv. Augustina: „Oči milují rozmanité krásné tvary a jasné půvabné barvy. Kéž by nepoutaly mé duše, kéž by ji upoutal můj Bůh, který je stvořil a velmi dobře stvořil.“²⁸ Augustinus cítí hanbu a kaje se, když jej dojme nějaký zpěv, či uchvátí barva nebo vůně. Vyznává se, že vždy, když nastane v jeho životě chvíle, kdy je uchvácen krásou jinou než Boží, uvědomuje si svůj hřích, který zaslouží trest, a přál by si, aby raději onu barvu neviděl, píseň neslyšel či vůni necítil.

Ne vždy však byl Augustinův názor na estetiku a krásu takto razantní, měnil a formoval se během mnoha let skrze mnoho zkušeností. Tyto změny v Augustinově pojetí a chápání estetiky a krásy jsou popsány v následující podkapitole.

6.2. Krásno a krása

Sv. Augustinus měl všechny vlastnosti, které z člověka činí bytost vnímající krásu, ostatně jeho vnímavost a vášnivost je zřejmá například z jeho reminiscencí v díle *Vyznání*. Se zápallem a horoucím zaujetím v tomto svém díle, a nejen v něm, popisuje svá citová hnutí. Sympatie, štěstí i smutek jsou v jeho podání velmi důvěryhodné a tak vášnivě popsané, až by byl člověk schopný je okamžitě prožít.

Základní znaky krásy jsou dle Augustina číslo a řád. Věc je hodnotná, pokud splňuje tři podmínky, tvar, pořádek a přiměřenost. Krásu sv. Augustin pojímá ze široka, musí zahrnovat nejen tělesnost, ale především duchovní stránku. Nejdříve měla Augustinova estetika velkou zálibu v proporcích, ve svém díle *O velikosti duše* mluví o kráse trojúhelníku rovnostranném a oproti němu méně krásným trojúhelníku nerovnostranném, oproti oběma však krásnější je čtverec a ještě krásnější kruh, však naprosto nejkrásnější je bod, který je středem obrazců, koncem i začátkem úseček a je neviditelný. Právě lidskou duši, jež vládne tělu, přirovnává sv. Augustin k bodu.

²⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 352-353

Dále o kráse Augustin říká, že harmonická krása celku je více než krása jednotlivých, ač krásných částí. Mluví o lidském těle, které pokud se skládá z jednotlivých krásných údů, je mnohem krásnější než údy samotné.

Dříve sv. Augustin miloval nízkou krásu, k tomu se přiznává ve svém díle *Vyznání* a zamýšlí se nad tím, zda je člověk schopen milovat i něco jiného, než co je krásné, co vlastně je krása a co člověka přitahuje k věcem, které miluje? Pokud by v nich nebylo žádné kouzlo, elegance a útvarnost, přece by nás tak nelákaly. Na základě toho zamýšlení sv. Augustin vyzoroval, že na věcech nás vábí dvě skutečnosti: „1. Jedno co tvoří takřka celek, a proto krásné a 2. Co je potud krásné, jest krásným, pokud jest vhodně přizpůsobeno k jinému (př.: úd k celému tělu).“²⁹ Na základě tohoto tvrzení poté napsal jedno ze svých estetických děl, *O krásném a vhodném*.

Jak sám sv. Augustin píše v jedné ze svých knih, nejprve jeho duch těkal pouze na tělesných tvarech, později se však snažil zkoumat i přirozenosti duše, avšak jeho mylné a nesprávné názory dovedly jeho mysl vždy zpět od duchovního pouze k tělesnému.³⁰ A tak tomu bylo do doby, než byl připraven přijmout Boha za nejvyšší dobro a krásu, než se jeho urputná povaha zkontrolovala životními vzlety a pády a našel klid a Boha v sobě samém, uvnitř svého srdce.

Ve svém díle *Vyznání*, kde již sv. Augustin za jedinou krásu a pravdu považuje Boha, stvořitele všeho, praví dvě věty, jež jsou naprosto charakteristické pro jeho změnu ve vnímání krásy. První, již zmíněná věta: „Všechno co ty činíš Bože, jest krásné, ty však původce všeho, jsi neskonale krásnější.“³¹ Druhá věta pak zní: „Tvá velikost a krása jsi ty sám, což neplatí o těle, jež není velikým a krásným, protože jest tělem, poněvadž by zůstalo tělem, i kdyby bylo menším a méně krásným.“³² Takto promlouvá Aurelius Augustinus k Bohu o jeho kráse ve srovnání s lidskou tělesností a poukazuje zde na lidskou nízkost oproti Boží velikosti. Bůh je tedy krásným právě i proto, že nemá tělesnou schránku, zaujímá bezmezný prostor bez hranic, nachází se všude, na zemi, v nebesích i ve vesmíru. Bůh je zdroj všeho a jak již bylo řečeno, je součástí každého člověka.

6.3. Krása v umění

Stejně horlivě jako krásu miloval sv. Augustin i umění, ale i v této jeho lásce proběhlo mnoho zvrátů a změn.

²⁹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 109-110

³⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 113

³¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 495

³² AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 117

Ve *Vyznáních* s velkým zaujetím popisuje umění, jaký pro něj má význam ono samo i jednotlivá umělecká díla. Líčí, jaký měl v dětském věku zájem o divadlo, s jakým zápalem naslouchal vyprávěním bájných příběhů, či jak ronil slzy pro smrt Didony z Vergiliova díla. Augustin se velmi dobře dokázal vžít do osudů hrdinů, o nichž četl, či jejichž životy mu byly ukazovány prostřednictvím divadelních představení. Dalo by se tedy říci, že i proto mu zprvu bylo sympatičtější dílo Ciceronovo než samotné Písmo svaté.³³

Augustin mluví i o kráse zpěvu, tvarů, světla a půvabných barev, s čímž v pozdějším věku měl problém, protože uchvácení z krásy tohoto druhu mu zůstalo a nedokázal této kráse odolat, ani když už byl pevný a jistý ve své víře a Boha považoval za jedinou a pravou krásu. V této skutečnosti viděl Aurelius Augustinus svou velkou slabost a vždy, když k takovémuto uchvácení došlo, si jej velmi vyčítal a modlil se za odpuštění.

Jedna z největších proměn v Augustinově vztahu k umění proběhla především v umění rétorickém a divadelním.

Jak již bylo řečeno, v dětství a mladším věku byl sv. Augustin divadlem uchvácen, obdivoval herce, a dokonce se i přihlásil do soutěže, kdy vytvořil vlastní divadelní hru, s níž tuto soutěž opravdu vyhrál. V dospělosti se však Augustin od divadla odvracel a už jej tak nepoutalo. Naopak divadlo začal spíše kritizovat, velmi odsuzoval, jaký má vliv na lidi a jejich myšlení. Označuje za pošetilé to, jak lidem působí sledování bolesti na divadle rozkoš. Člověk při sledování tragických dějů cítí libost, ač ví, že ve svém životě by taková utrpení snášet a zažívat nechtěl, přesto do divadla chodí. To sv. Augustin označuje za bláznovství. Jeho kritika ohledně divadla se nevyhnula ani ostatním citům, které zde člověk prožívá a které divadlo v lidech budí, jedním z nich je například útrpnost, soucit. Kritizuje a ironizuje tento soucit, který mají diváci s herci, protože divadlo je přece hrané, tak jaká je tato útrpnost, také hraná? Kritizuje ale i tu útrpnost, kdy se diváci radují například z toho, že se někdo s někým miliskuje. Ačkoli je to divadelní hra, považuje sv. Augustin toto za hanebné a kritizuje, že si v tomto lidé libují.³⁴ Zde je naprosto zřejmé Augustinovo nepochopení divadla, označuje divadlo za svatokrádež, za znak, transparenční realitu, avšak toto jeho chápání divadla bylo zcela mylné.

Augustin rovněž odmítá jakýkoliv soucit ať již s radostnými či tragickými osudy, které jsou předváděny na divadle. Čím více slz člověk v divadle uroní, tím více se mu děj líbí, čím více je něčí osud špatný a je zde představena jeho bídnota a hrůza, tím více děj člověka poutá

³³ SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 18

³⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 64-66

a tím více se mu celé představení líbí. Ve *Vyznáních* toto sv. Augustin přirovnává k poškrábání nehty. Když se poškrábeme hodně, následuje palčivý otok, hnis a hniloba.³⁵ Divadla tedy Augustin označuje za ničemná a strhávající k šílenému nadšení.

Velkými proměnami prošel i Augustinův vztah k umění rétorickému. Nejprve rétoriku studoval, následně vyučoval a v poslední fázi kritizoval, avšak i přes zjevnou kritiku od rétoriky nikdy úplně neupustil a nikdy nepřestal být umělcem slova, všechny jeho myšlenky jsou mnohokrát okrášleny rétorickými ozdobami a právě spojení rétoriky a umění staví sv. Augustina do pozice posledního Gorgia antiky.³⁶

Rétorika byla odjakživa uměním, uměním přesvědčovat. Rétorika strhávala posluchače na řečnickovu stranu skrze jeho hlas i gesta. Nezáleželo na tom, zda to co řečník praví, je pravda, šlo o to přesvědčit dav, i kdyby klamem. A v tomto byl ve své době sv. Augustin velmi dobrý, jedním z nejlepších své doby, až když poznal Boha a propůjčil se křesťanství, začal rétoriku silně kritizovat a hanit, právě pro to, že její podstatou není pravda sama, ale že je naprostým opakem Boha.

Řečnictví není o pravdě, je o schopnosti přesvědčovat lidi i za cenu lži, jde o to vše nějak vyložit, rétor častokrát může mluvit prostopášnosti, ale pokud má jeho řeč skvělé uspořádání a leskne se řečnickými ozdobami, pak lidé naslouchají a ani je nenapadne, že by slova tak krásná mohla být lživá. Augustinovými slovy je to hra provozovaná na náměstí, jako by byla důležitá. Avšak Augustin sám uznává, že jen velmi těžko lze odolat a rozpoznat, co je pravda a co lež, důkazem toho je, že i on sám rétorice podlehl, lidé ho uznávali, dávali si ho za vzor a on tak lehce propadnul samolibosti.³⁷

Řečnictví sv. Augustin odsuzuje však i z jiného důvodu, než je nepravdivost. Všechny záporny, které začal vidět v rétorice, souvisí s jeho přijetím křesťanství a s vírou v křesťanského Boha. Ve *Vyznáních* popisuje, jak většinou stáli dva rétoři proti sobě a chovali vůči sobě nevraživost a odpor jen kvůli tomu, kdo z nich bude ve své řeči lepší, avšak člověk sám sobě nejvíce ubližuje, právě když má ve svém srdci hněv a zlobu. Krása Boha je v jeho pravdivosti a dobrotě, avšak v rétorice je jen lež a zloba. Řečníci se více bojí mluvnické chyby než toho, že hřeší a oklamávají lidi. Řečnictví samo o sobě naprosto porušuje jedno ze základních křesťanských pravidel, které zní: „Nečiň druhým to, co nechceš, aby oni činili tobě, co ty bys nechtěl snášet.“³⁸

³⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 66-67

³⁶ SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 18

³⁷ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 39

³⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 41

Augustin byl, dá se říci, rád, že mu Bůh otevřel oči a že se zřekl své práce, tedy učení řečnictví. Ve svém díle to popisuje slovy, že Bůh očistil jeho jazyk od toho, od čeho očistil i jeho srdce a s největší pravděpodobností myslí právě lež a klam.³⁹

V souvislosti s uměním se Augustin začal zabírat myšlenkou lži a došel k tomu, že lež je něco, co předstírá, že je něčím, čím ve skutečnosti není, jen se tím snaží být. Po této definici lež rozdělil na dvojí: 1. Podvody, které jsou výtvozem přírody a 2. Podvody, které činí živé bytosti. Podvody živých bytostí dále rozdělil na A) záměrné podvody, lži a B) podvody, jejichž cílem je poskytnutí zábavy, lži jako iluze. A do této druhé skupiny sv. Augustin zařadil i umění. Označil tedy umění za klam, avšak ne za skutečný klam a lež, ale za pouhou iluzi.⁴⁰

Závěrem k této podkapitole je velmi vhodná citace z knihy sv. Augustina *Vyznání*, kde Augustin promlouvá k Bohu a sám v jednu chvíli kárá umělce a zároveň přiznává svou slabost pro některé krásy z umění, ač ví, že nejsou těmi nejvyššími. „Krása, jež z duše umělcovy přechází v jeho ruce, pochází z oné krásy, jež převyšuje duše, po níž má duše touží dnem i nocí. Ale umělci a obdivovatelé vnější krásy dovedou ji sice oceniti, nedovedou však jí užiti. Proto také ji nevidí, ač jest přítomna, jinak by se přece ještě více nevzdalovali a chovali by svou sílu pro Tebe, nemrhajíce jí v ochablém rozkošnictví. Avšak i já, ač o tom mluvím a rozhoduji, zamotávám své nohy do té krásy.“⁴¹ Zde je znázorněno, že ač sv. Augustin uznává za jedinou a nejvyšší krásu Boha, vnímá i krásy z některých umění a považuje je také za velmi krásné, ač se za to následně haní a ihned prosí Boha, ať jej osvobodí od této krásy a odpustí mu jeho hřích. Již zde sledujeme Augustinův velký vnitřní boj mezi estetickou zkušeností v umění a v náboženství.

6.4. Krása přírody

Krásy přírody je jednou z krás, o které se sv. Augustin zmiňuje často a opakovaně a svým způsobem pro něj má velký význam. V nejednom díle čtenářům popisuje krásy luk, na kterých sedával s přáteli a které byly prozářeny slunečními paprsky, s úžasem líčí krásy rovin i hor, lesů i moří, s láskou popisuje vlnění mořské hladiny a to, jak se hladina mění, v jednu chvíli je klidná a náhle hned rozbouřená vlnami, popisuje zde i změny barvy moře. Augustin se dále obdivuje krásě mraků, všech možných panoramat i oblohy, jeho cit pro přírodu byl

³⁹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 268

⁴⁰ VOLEK J., *Kapitoly z dějin estetiky I*. 1. vydání: Panton, Praha, 1968. ISBN: 35-004-85, str. 12

⁴¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 355

velmi živý.⁴² U krásy přírody nelze opomenout ani Augustinovo nadšení z krásy ptáků, v konkrétním případě z krásy kohoutího zápasu, který popisuje v knize *O pořádku* s takovým zaujetím, že jej nelze necitovat: „Tu, hle před vraty spatříme kohouty, velmi prudce bojující. Bylo nám milé je pozorovat. Vždyť oči milujících všechno obcházejí, všudy pronikají, zdaž odněkud nekyne krása rozumu, upravujícího a spravujícího vše vědomé i nevědomé. Tato krása všudy unáší své následovníky, na ni zírající, a káže, aby byla všude hledána. Neboť odkud anebo kde nám nemůže dát znamení? Tak u oněch kohoutů bylo vidět dopředu natažené hlavy, rozčepýřené peří, prudké rány, velmi opatrné uhýbání a v žádném pohybu těchto nerozumných zvířat nebylo nic nepůvabného, ježto jiný rozum shůry vše upravoval. Konečně bylo pozorovat sám zákon vítězův: hrdý zpěv a údy téměř v jeden kruh sevřené jakoby v pýše nadvlády; pak znak poraženého: peříčka vytrhaná z krku, v hlase i v pohybu vše ohyzné, a právě tím shodné jaksi s přírodními zákony i krásné.“⁴³

O kráse přírody, která je dílem Boha, někdy mluví sv. Augustin v protikladu ke krásným uměním, která tvoří člověk. O kráse přírody říká, že je opravdová a skutečná, avšak krása umění je proti ní lživá a neskutečná, Augustin poté označuje umění za odpustitelný podvod, který vzniká se snahou pobavit.

6.5. Krása paměti

Svatyně, tak nazývá sv. Augustin paměť. Říká, že si pamatujeme duševní činnosti, můžeme si kdykoliv vzpomenout na to, jak jsme někdy dříve byli smutní, aniž bychom tento smutek prožívali znovu, či naopak na to, jak jsme byli veselí, bez jakékoliv radosti, a takto se můžeme zpětně díky paměti rozvzpomenout například i na strach, aniž bychom ho pocítili či na jakoukoliv jinou emoci. Spíše naopak při vzpomínkách na různé emoce prožíváme opačné emoce než ty, na něž vzpomínáme, můžeme kupříkladu s úlevou vzpomínat na skončený strach, či se zármutkem na uplynulou radost. V paměti však můžeme nalézat i sebe samé, když vzpomínáme na to, jací jsme kdy byli, co jsme kdy vykonali a jak jsme se při tom cítili. V paměti je vše, co jsme získali vlastní zkušeností, čemu jsme se naučili, či čemu jsme uvěřili s vírou a spoléháním na autoritu jiných lidí.⁴⁴

Pro Augustina má paměť posvátný charakter a říká, že existují čtyři hnutí mysli, jimiž jsou ctižádostivost, veselost, strach a zármutek. Duše chce dle Augustina vnímat, pamatovat si

⁴² Pozn.: Krásy přírody líčí sv. Augustin s velkým zaujetím i v díle: AUGUSTINUS. A., *O boží obci (II)*. 1. vydání: Karolinum, Praha 1, 2007. ISBN: 978-80-246-1284-3, str. 424

⁴³ SVOBODA K., *O Pořádku*, in: *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 214

⁴⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 312-314, 321

a rozumově poznávat, rozhoduje o tom svou vůlí a má tři činnosti, paměť je jednou z nich, dalšími dvěma jsou pak rozum (nahlédnutí) a vůle (láska).⁴⁵ Tyto tři činnosti duše jsou zároveň obrazem Boží trojice: Boha, syna a ducha, stejně tak jako jím jsou i mysl, sebepoznání a láska k sobě samému či milující, milovaný a láska. Na těchto modelech ukazuje sv. Augustin život božské trojice. „Otec je moudrost, syn je moudrost zrozená z moudrosti a duch svatý je moudrost vycházející z moudrosti a všichni tři jsou dohromady jeden život, jedna mysl a jedna bytost, jsou neoddělitelní, ač každý z nich je zvlášť substancí, zároveň jsou všichni i jedinou substancí.“⁴⁶ Boha a syna spojuje duch, stejně tak jako milujícího a milovaného spojuje pouto, láska. Duch je tedy láskou mezi Bohem (otcem) a synem, duch je poutem, které je spojuje, tak jako paměť a nahlédnutí spojuje vůle (láska), tyto jsou Božím obrazem v lidské mysli. Lze tedy říci, že skrze božskou trojici je lidem ukázáno, jak mají žít. Vždy by vztahem a poutem mezi lidmi měla být láska.⁴⁷

K paměti Augustin dodává, že je v ní uschováno a uloženo vše jako jednotlivosti i jako celek. Nejen emoce, ale i barvy, vůně a zvuky nebo vlastnosti věcí, jako jsou chlad či teplo, vše je v paměti, a když to potřebujeme, stačí zavzpomínat a vytáhnout to na povrch mysli. Důkazem toho je, že i když nevidíme nějakou krásnou květinu a tedy necítíme její vůni, v paměti se podle jejího názvu dokážeme rozvzpomenout na její vzhled i na její vůni a dokážeme ji takto, aniž bychom ji fyzicky viděli či cítili, odlišit od jakékoliv jiné květiny.^{48,49}

6.6. Zvláštní krása

Sv. Augustin mluví však i o takzvané zvláštní kráse, tato krása je špatná, protože je mimo Boha, jde například o krásu mrtvol. Když se někde stane nějaká nehoda, úraz, zločin, lidé se často rychle shromáždí, seběhnou jen proto, aby mohli být svědky této skutečnosti, aby viděli mrtvé rozdrásané tělo, přestože poté následují pocity jako je strach a smutek a lidé jsou naplněni úzkostí a hrůzou. Mohou se bát, že na to budou nyní stále myslet, či se jim o mrtvém bude zdát, přesto se na mrtvolu musí podívat, jakoby byli něčím poháněni, vnitřně nuceni, a je to tak, pohnutí je k tomu zvláštní krása.

⁴⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 322

⁴⁶ KARFÍKOVÁ L., *Studie z patristiky a scholastiky I*. 1. vydání: Oikoymenh, Praha 1, 1997. ISBN: 80-886005-32-1, str. 85, 92

⁴⁷ KARFÍKOVÁ L., *Studie z patristiky a scholastiky I*. 1. vydání: Oikoymenh, Praha 1, 1997. ISBN: 80-886005-32-1, str. 90, 94, 95, 103

⁴⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 312-313

⁴⁹ Pozn.: O paměti dle sv. Augustin se píše i v díle: POKORNÝ P., *Hermeneutika jako teorie porozumění*. 1. vydání: Vyšehrad, Praha 3, 2011. ISBN: 80-7021-779-0, str. 41-42

7. PODOBNOST/ODLIŠNOST V POJETÍ KRÁSY A UMĚNÍ U DVOU VÝZNAMNÝCH MYSLITELŮ

7.1. Augustinovo a Platonovo krásno

Sv. Augustinus, ať už vědomě či nikoliv, je svým pojetím krásna zčásti podoben Platonovi. Platon považuje za kvintesenci krásy proporcionalitu, míru, pořádek a soulad, téma krásy a umění je pro něj typické a sv. Augustinovi je podoben i svým uvažováním nad uměním, kdy za umění považuje i různé činnosti, např. umění tkalcovství, umění vládnout, umění lékařství a podobné.

Myšlenkou krásy se Platon zabývá především ve svém díle *Hippias Větší*, kde je navrhnuo několik možností, co to krásna vlastně je a jak ji definovat, ani jedna možnost však není úplná a správná, až závěrem označuje Platon za krásna něco, co hledá každý filosof celý svůj život, něco po čem by měli toužit všichni lidé. Zde může následovat zamyšlení, má Platon na mysli pravdu? Tu pravdu, již sv. Augustin ztotožňuje s Bohem? I zde je vidět velká podobnost Platonových myšlenek s myšlenkami sv. Augustina v uvažování o krásě. Různými úrovněmi krásy se však Platon zabývá také v díle *Symposion*. Zamýšlí se, v jakém období života člověk touží po jakém druhu krásy. V mladém věku touží prý člověk po krásě těla, následně po krásě duše, dále po krásě vědění a znalostí, až dojde k nejvyššímu krásnu, krásnu samu o sobě.⁵⁰

Velmi zajímavou v souvislosti se sv. Augustinem se jeví i Platonova triáda: dobro, pravda a krásna, jež Platon považuje za nejvyšší lidské hodnoty. Nejsou ale přesně toto i slova sv. Augustina? Není nejdůležitější v životě pravda, dobro a krásna, jež jsou pro sv. Augustina tím stejným, co Bůh sám? Tito dva filosofové k sobě mají blíže, než by se mohlo zdát, dalším důkazem toho může být následující Platonovo tvrzení o krásě, kdy říká, že ne vše, co se lidem líbí, je opravdu krásné, někdy jde pouze o zdánlivou krásnu. Zdánlivou krásnou Platon označuje například krásnu umění, která je dle něj pomíjivá a pouze odkazuje k ideji krásy absolutní.

Závěrem nelze vynechat ač delší, však o to půvabnější citaci o krásě z již zmíněného Platonova díla *Symposion*: „Kdo je přiveden na cestě lásky až sem a dívá se postupně a správně na zjevy krásna, ten, blíže se již vrcholu erotického zasvěcení, náhle uvidí krásno podivuhodné podstaty, to krásno, Sókrate, pro které byly podstupovány všechny dřívější námahy, které je především věčné a ani nevzniká, ani se nezvětšuje, ani ho neubývá, dále krásno, které není z jedné strany krásné a z druhé ošklivé, ani hned krásné a hned zase ne, ani v jednom poměru krásné a v druhém ošklivé, které není zde krásné a tam zase ošklivé, jedněm

⁵⁰ PLATON, *Symposion*. 3. opravené vydání: Oikoymenh, Praha, 1993. ISBN: 80-85241-31-5, str. 55-56

lidem krásné a jiným ošklivé. A nebude se mu to krásno jevit jako nějaká tvář nebo ruce nebo něco jiného, co náleží tělu, ani jako některá řeč nebo některé vědění ani něco, co by bylo někde na něčem druhém, například na živočichu nebo na zemi nebo na nebi nebo na čemkoli jiném, nýbrž bude to něco, co je věčně samo o sobě a se sebou jednotné; všechny ostatní krásné věci jsou toho účastny, a to tak, že když ostatní vznikají a zanikají, tohoto přitom ani nepřibývá, ani neubývá a vůbec nic se s tím neděje.⁵¹

7.2. Umění a krásno dle Aristotela x pojetí sv. Augustina

Významným myslitelem, co se týče umění, byl také Aristoteles, Platonův žák, avšak jejich názory o umění se rozcházejí a celkově myšlenky Aristotela již nejsou tak blízké těm Augustinovým. V díle *Poetika* Aristoteles o umění říká, že je to druh napodobení a tuto mimesis důkladně rozpracoval, nezabývá se jen nápodobou samotnou, ale i tím, co je napodobováno, nápodobu pak rozdělil dle tří způsobů: podle předmětu (co umělec napodobuje), prostředků znázornění (materiál) a způsobu napodobení (jak umělec napodobuje). S uměním u Aristotela se seznamujeme prostřednictvím vědy, zkoumal umění samotné, zamýšlel se a uvažoval o umění jako takovém, možná to je důvodem, že je mnohdy nazýván zakladatelem uměnovědy. V čem se Aristoteles liší od Platona, a tedy i od sv. Augustina je, že neztotožňuje krásu s dobrem, jedno považuje čistě za estetické a druhé za etické, dle Aristotela je dobro věcí jednáni, avšak krása je pouze ve věcech neměnných a nečinných. Naproti tomu sv. Augustin krásu s dobrem neodlučitelně spojuje a obojí zároveň ztotožňuje s Bohem. Jedno z nejvýznamnějších Aristotelových estetických děl je dodnes zachovaný estetický spis *Poetika*, kde Aristoteles říká, že dílo umělce je právě v napodobení skutečnosti. Aristoteles v tomto díle umění povyšuje na důležitou součást bytí, protože dle jeho mínění díky umění, katarzi citů a radosti a rozkoši, kterou nám poskytuje, lidé dosahují štěstí ve svých životech a právě štěstí je dle Aristotela nejvyšší lidský záměr a cíl. V opozitu opět sv. Augustin má naprosto odlišný názor, umění dle něj odvádí od Boha a nikdy nemůže vést k pravému štěstí a k pravé lásce, to lze nalézt pouze u Boha, nejvyšší krásy, nikoliv v mimesis.

7.3. Závěrem – Platon, Aristoteles

K základním myšlenkám sv. Augustina o Bohu, kráse a umění je tato kapitola, a tedy zmínka o Platonovi a Aristotelovi, dvou významných filosofech a esteticích, vhodná

⁵¹ PLATON, *Symposion*. 3. opravené vydání: Oikoymenh, Praha, 1993. ISBN: 80-85241-31-5, str. 56

k lepšímu zorientování se v dané problematice. Může částečně zobrazit a ukázat, co předcházelo filosofii a myšlenkám sv. Augustina v problematice estetiky, a co tedy mohlo mít vliv na jeho formování názorů, ať už v tom slova smyslu, kdy byl něčím zaujat, ovlivněn a snaží se na to navázat, a myšlenku, jež ho zaujala rozvinout (Platon), či ať už byl něčím popuzen a jde mu o vyvrácení daného tvrzení (Aristoteles), což je u obou výše zmíněných myslitelů zřejmé, stejně tak jako je zřejmé, že typově výrazně blíže má sv. Augustin svým uměleckým citem právě k Platonovi.

8. UMĚNÍ A ESTETICKÁ ZKUŠENOST X NÁBOŽENSTVÍ

8.1. K zamyšlení

„Nikdy se člověk nesmí líbit sám sobě více, než se mu líbí neměnné dobro.“⁵² To praví sv. Augustin o kráse ve svém díle *O boží obci*. Augustin však toto mínění nemá pouze o kráse těla, dle něj nic není krásnější než Bůh, ani příroda, ani umění, ani člověk, ač všechny tyto pomíjivé krásy pochází z té nejvyšší, nikdy ji nemohou dosáhnout. Touto větou sv. Augustin připouští, že existují i jiné krásy než Bůh, avšak jsou pod touto nejvyšší krásou, jsou to nižší krásy. Pokud je nebudou lidé stavět před hodnotu té nejvyšší krásy, tedy Boha, a nenechají se těmito krásami ovládat, pak zde sv. Augustin nechává prostor pro to, že tyto krásy vlastně nejsou úplně špatné, protože nic od Boha, nejvyššího dobra, přece není špatné, když k tomu lidé zaujmají správný postoj. Tato myšlenka vede k zamyšlení, zda Augustinova kontroverze mezi uměním a náboženstvím a mezi estetikou a náboženstvím, jež je námětem této práce, je opravdu zatvrzelou kontroverzí, zda je opravdu mezi výše zmíněnými takový rozpor nebo lze připustit možnost, že by to vlastně mohlo být i jinak?

8.2. Počátky Augustinova chápání krásy

Již od počátků filosofie se hovoří o kráse, ač pohledy a definice, co to vlastně krása je, se v dějinách různí. Velmi často byla spojována krása s uměním, o tom mluví nejprve i sv. Augustin, později však vytváří naprosto odlišné pojetí krásy a tím i důležitý mezník v celých dějinách krásy a estetiky.

Estetika je disciplína zabývající se krásnem, je to filosofická nauka o tom, jak krása působí na člověka, to je obecná, společnosti známá definice. Čím více se však v dějinách lidé věnovali pojmu krásy, tím více docházeli k závěrům, že tento pojem nemá své stálé místo. Jednou byla estetika spojována s uměním, poté byla nazývána Alexanderem Gottliebem Baumgartenem vědou, ten tvrdil, že je třeba prozkoumat logiku obrazotvornosti, a tak došlo ke vzniku nového vědního oboru – estetiky. Poté přišel ale Aurelius Augustinus, nejprve nebyla jeho estetika nijak převratná, podobala se předchozím koncepcím estetiky a pojetí krásna, stavěl totiž estetiku na čísle a krásu chápal matematicky, to bylo jeho první hledisko estetiky. Augustin byl však jedním z těch, kteří své myšlenky rozvíjeli, měnili, vylepšovali, a když se v průběhu let stal sv. Augustin křesťanem, tuto svou víru začal vkládat i do svých myšlenek a filosofických a estetických úvah. Jeho křesťanství přineslo nový náhled na estetiku, sv. Augustin si začal všimnout vnitřní krásy, hluboké krásy, která je ukrytá uvnitř srdce

⁵² AUGUSTINUS A., *O boží obci*. Přetisk 1. vydání: Karolinum, Praha, 2007. ISBN: 978-80-246-1284-3, str. 41

každé bytosti, krásy, která převyšuje všechny ostatní krásy, krásy, která nikde nekončí a zaujímá bezmezný prostor, krásy Boha. Aby tuto nejvyšší krásu co nejpřesněji definoval, začal proti ní stavět krásy ostatní, nižší, a jednou z nich je samozřejmě v této problematice naprosto klíčová krása umění a umění jako takové. Estetiku, krásno samo a umění sv. Augustin rozporuje, ač přiznává umění určitý stupeň krásy, nepovažuje tuto krásu za tu největší, spíše než k umění tedy krásu vztahuje k náboženství a postupně se pro něj stává právě krása Boha tou krásnou nejpodstatnější a absolutní.

8.3. Kontroverze krásy umění a krásy nejvyšší

Již v podkapitole Krása v umění je zmíněno, že než sv. Augustinus poznal Boha a naprosto se oddal křesťanství, nacházel zalíbení a krásu i v umění. V této podkapitole je důležité připomenout, že i v období Augustinova života, kdy považoval již za nejvyšší krásu pouze Boha, od krásy umění úplně neupustil. Ač ji hanil a styděl se za to, že této kráse umění občas podléhá, stále zůstávala někde v jeho mysli. Tato skutečnost však vede k základní otázce, jde tedy v Augustinově případě o absolutní kontroverzi umění a náboženství? Dále bylo také zmíněno, jak velice měl v dětském věku sv. Augustin rád divadlo a poezii, jak mu lahodila hudba a její rytmus i jak se v dospívání učil řečníkem a jak byl v tomto umění v dospělosti výtečný. Ve všech těchto uměních nacházel sv. Augustin krásu, která ho uspokojovala. Lahodily mu city zobrazené na divadle, krása Vergiliových básní i úžasné barvy obrazů a tóny hudby, podlehl i řečnictví, ač obsahovalo nepravdy a při řečnických sporech dokonce nenávisť a zlobu. K jak velkému obratu v duši sv. Augustina tedy muselo dojít, když všechny tyto krásy těšící dlouhá léta jeho duši nahradil Bohem?

8.3.1. Proměny v Augustinově pojetí krásy, umění a Boha skrze vybraná díla

Způsob, jak nejlépe porozumět Augustinově estetice a jejím proměnám, je se do ní zahloubat, pročíst Augustinova díla a díla napsaná o něm samotném a snažit se pochopit jeho tvrzení o kráse v počátcích jeho estetiky, změny, ke kterým došel, i konečná tvrzení a mínění, která o kráse jako takové měl. Toto nazírání skrze život a díla sv. Augustina vede k jasnému zření jeho krásna, byť mohou širší pasáže o Augustinovi samotném v práci působit nevědecky, po tomto zkoumání lze lépe a snáze pochopit, jak vlastně došlo k Augustinovu protikladnému a neshodnému chápání umění a náboženství a jak velký byl spor mezi nimi, jež sv. Augustin choval ve své mysli a ve svém srdci. Pokud jej po pečlivém bádání a zamyšlení ještě lze sporem nazvat.

Prvním zmíněným dílem je dílo *O krásném a přiměřeném*, zde mluví Augustin o tom, že člověk miluje pouze to, co je krásné. Mluví o kráse jako takové a kráse ve vztahu k přiměřenosti a je zde opět naprosto zřejmá podobnost s myšlenkami Platóna, který také spojuje lásku s krásou, či tvrdí, že krása tkví v celku. V tomto díle a v této době Augustin nacházel krásu zatím pouze v hmotných tělesech, tedy převážně v uměleckých dílech, dále mluví sv. Augustin o dobru a identifikuje princip dobra s celkem a jednotou, avšak dobro pro něj ještě ani zdaleka není synonymem Boha.⁵³

V díle *Proti akademikům* již proti sobě Augustin staví poezii, tedy umění, a filosofii, avšak každé z těchto dvou u něj má své zastání a absolutně se nepřiklání ani k jednomu. Je zde ještě jakási zmatenost v jeho stanoviscích, která se stále mění, filosofie se před poezií zastává a říká, že je užitečnější, ale zároveň brání poezii před pohrdáním filosofie s tím, že básněmi lze obrazným způsobem vyjádřit pravdu. Velmi důležitá je zde ale především další Augustinova úroveň krásy. V tomto díle sv. Augustin mluví o filosofii, již nazývá lásku k moudrosti a o filokalii, již považuje za lásku ke kráse. Obě poté spojuje a nazývá sestrami, moudrost pak označuje za skutečnou krásu, která ovšem stále nemá nic společného s Bohem⁵⁴

V následujících letech přichází na světlo světa jedno z nejvýznamnějších Augustinových děl, jímž je spis *O pořádku*. Zde zmiňuje sv. Augustin krásu přírody, popisuje již zmíněné kohoutí zápasy a jejich krásu, mluví i o kráse poměru, který je právě tím, co nás těší při poslechu básní, dále zmiňuje krásu vesmíru a rozumu. Především ale sv. Augustin v tomto díle rozvíjí svou estetiku myšlenkami o kráse pořádku ve světě, který pochází od Boha. Co je však pro toto dílo a zároveň pro tuto práci určující, je, že zde sv. Augustin začíná Boha chápat jako svrchovaný princip a jako krásu samotnou.⁵⁵ Avšak stále si udržuje zároveň i své původní estetické stanovisko, které vychází z matematiky a v němž jsou naprosto určující a věčná čísla. Následující citace pouze potvrzuje nový rozměr krásna v Augustinově estetice: „Všechny vezdejší věci jsou krásné jen skrze nápodobu nejvyšší krásy a ve srovnání s ní jsou ošklivé.“⁵⁶ Důležité je u tohoto díla také zmínit opětovný Augustinův postoj

⁵³ AUGUSTINUS A., *O krásném a přiměřeném*, cit. podle SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 23 – 26

⁵⁴ AUGUSTINUS A., *Contra academicos*, in: *Corpus christianorum, Series Latina XXIX*. 1. vydání: Brepols, Turnhout, 1970, str. 21

⁵⁵ SVOBODA K., *O pořádku*, in: *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 194, 195, 198

⁵⁶ SVOBODA K., *O pořádku*, in: *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 236

k básnictví, říká o básních, že jsou to rozumové klamy, protože skrývají pravdu a naprosto nekompromisně odsuzuje pohanské mýty, o něco dále ale poezii opět brání.⁵⁷

Závěrem Augustin dodává, že duše poznává nejvyšší krásu skrze rozum, nikoliv skrze smysly, naopak umění jako například poezie a tanec působí na lidské smysly a skrze ně může působit i na ducha. Tímto tvrzením se sv. Augustin již možná snaží poukázat na to, že když umění, působící skrze smysly na ducha, odvádí lidského ducha z jeho životní cesty, svádí ho k sobě a uměním je lidský duch vlastně jen zdržován a rozptylován a ztrácí se, že toto všechno vede k tomu, že se lidé vzdalují Bohu. Zde je tedy jasně vidět nejenom začínající kontroverze mezi estetikou a náboženstvím, ale zároveň i velmi sporné a nejasné (nejen v tomto díle) Augustinovo chápání poezie jako takové, avšak i to, jak sv. Augustin velmi zřetelně staví rozum nad smysly.

Velmi důležitá jsou i tvrzení a názory na krásu z díla *Samomluvy*, zde už naprosto zřejmě a jasně sv. Augustin spojuje Boha s krásou a tyto zároveň s dobrem, pravdou a moudrostí. Boha označuje za otce krásy a za jedinou a pravou krásu, již každá lidská duše miluje ještě dříve, než ji spatří. V opozitu k Bohu mluví sv. Augustin o umění a kontroverze mezi nimi je již naprosto nezpochybnitelná. A slova sv. Augustina jsou toho důkazem, když říká, že lidé, jež tvoří komedie a básně jsou lháři a všechna díla tvořená uměním chtějí být něčím, čím nejsou. Zde je evidentní, jak sv. Augustin odsuzuje nápodobu uměleckých děl a jak již bylo výše zmíněno, jedním z důvodů je právě i to, jak lidstvo odvádějí od absolutní pravdy, jejíž hledání je smyslem každého lidského života.⁵⁸ Vhodné je uvést citaci z tohoto díla: „Neboť hledám-li Boha, nehledám spanilost těla, ozdoby času, jasnosti světla, barvy, lahodného zpěvu, ne toho, co sladce a libě zní, ne vůně kvítí, masti aneb drahého koření, ne medu aneb manny chutné a lahodné, ne jiných věcí, libezných k objímání nebo dotknutí, ani co jiného z těch všech věcí, které se mohou chopiti od těchto vnějších smyslů.“⁵⁹

V díle *O nesmrtelnosti duše* sv. Augustin říká, že umění samo spočívá pouze v duchu umělce. Přímo zde píše, citují: „Nejenže je však umění v duši toho, kdo je ovládá, ale zároveň je zřejmé, že nemůže být nikde jinde než v duši, a to neoddělitelně.“⁶⁰ Tato citace poukazuje na to, že nejenže umělecká díla, ať už v podobě básní či například divadelních představení, zasahují lidského ducha a odvádí ho tak od Boha, ale že už při procesu tvorby, tedy

⁵⁷ SVOBODA K., *O pořádku*, in: *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 229-230

⁵⁸ AUGUSTINUS A., *Rozhovory duše s Bohem*. 2. vydání: Cyrilo-Methodějské knihkupectví G. Francla, Praha, 1946, str. 27-36, 68, 96

⁵⁹ AUGUSTINUS A., *Rozhovory duše s Bohem*. 2. vydání: Cyrilo-Methodějské knihkupectví G. Francla, Praha, 1946, str. 95-96

⁶⁰ AUGUSTINUS A., *O nesmrtelnosti duše*, 1. vydání: Oikoymenh, Praha, 2013. ISBN: 978-80-7298-493-0, str. 41

k vytvoření uměleckého díla, je využíván lidský duch, protože umělec má ve své duši ideu následně vytvořeného díla.

Augustin však v těchto svých tvrzeních o umění, které staví oproti Bohu, často není rázný a sám je tím částečně podkopává. Možná právě pro svou slabost k poezii, rétorice či hudbě nebyl schopen striktně požadovat, aby lidé uměním pohrdali, věděl totiž, že on sám to u výše jmenovaných umění nedokáže. Považoval tedy alespoň za správné napsat díla o tom, že umění není v souladu s Bohem a že krása umění je nesrovnatelná s krásou Boha. Avšak zároveň sv. Augustin nepopírá, že krása umění existuje, naopak se o ní i zmiňuje stejně jako o kráse přírody, lidského těla, tvarů a čísel, a dokonce v mnoha dílech přiznává, že kráse umění mnohdy podléhá. Toto tvrzení o Augustinově podléhání umění, konkrétně rétorice, lze podložit například tím, že v díle *Dialektika* klade vedle sebe na stejnou úroveň důležitosti půvab jazyka i jeho pravdivost. I když tedy sv. Augustin řečnictví hanil a kritizoval, částečně byl stále Augustinem – rétorem, sice již bez stinných stránek řečnictví jako je lživost či hrubost, ale byl.⁶¹

Jedním z posledních zmíněných děl je traktát *O velikosti duše*, který obsahuje mnoho estetických úvah a důležitých myšlenek pro vymezení problematiky umění, krásy a náboženství. V tomto díle dává sv. Augustin umění úplně jiný rozměr, uvažuje zde o umění jako o něčem, čemu se lze naučit. Jako příklad uvádí učení se jazyků, či tance na provaze, skrze učení se podle Augustina dostává duše k víře, roste a přibližuje se Bohu, dále si dle Augustina všechna umění přináší každá duše při narození na svět a učení je jen jakýmsi rozvzpomínáním, zde je opět naprosto zřejmá motivace Platonem. Ještě zajímavější je poté následující rozlišení krásy umění/činností duše do sedmi stupňů, jimiž jsou: živé tělo (co je z těla), smyslové vnímání (skrze tělo), umění (v okolí těla), ctnost (co směřuje k duši), vnitřní klid (co je v duši), výstup (co směřuje k Bohu) a kontemplace (co je v Bohu). Na každém stupni má duše určitou krásu, která danému stupni odpovídá, například co je v Bohu (poslední stupeň), je již u krásy samotné, naopak první stupeň je kráse Boha ještě naprosto vzdálen. Tato myšlenka o stupních krásy duše je zde sv. Augustinem zmíněna poprvé, a je tedy úplně nová. Co je však velmi pravděpodobné a zajímavé, je, že toto rozdělení činností duše vlastně není pouze jakýmsi názorným prostředkem, který má lidem sloužit k orientaci, kde se nachází jejich duše, na jakém stupni krásna, ale je hlavně tím, co ukazuje, kde má své místo umění, tedy pozemské a bezvýznamné věci, a kde Bůh, tedy pravá a nejvyšší krása a zároveň jejich naprostou nesrovnatelnost.

⁶¹ AUGUSTINUS A., *Dialektika*, cit. podle: SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 62

8.3.2. Závěrem: krása x Krása

„Místo abychom milovali barvy, hlasy, pokrmy, růže a hebká těla, v nichž je číslo obsaženo pouze nedokonale, milujme Boha, v němž není nestejnosti či nepodobnosti, prostorového rozdělení a časové proměnlivosti. Nižší dobro používáme jen pro své dobro a pro dobro bližních, tato čísla jsou svým způsobem krásná a sama od sebe nás neposkvřují, ale poskvřuje nás, když je milujeme pro ně samé.“⁶² Citace z knihy Karla Svobody o sv. Augustinovi je více než výstižná pro problematiku krásy Boha a ostatních pomíjivých krás života. A je to právě zdrženlivost, ctnost a střídmost, co nás může ochránit od lásky k nižší kráse a od toho, abychom ji upřednostňovali před Bohem, ač Bůh samotný na žádnou krásu nežárlí. Bůh je nekonečná a nezničitelná krása, avšak krása ostatních pozemských věcí je oblast krásy nejnižší a ta podléhá zničení, má svůj konec. Například každý člověk je svým způsobem krásný, má totiž formu, avšak tato krása je nestálá a pomíjivá i ve srovnání s tím, co je její počátek, a tak jako tělo krásné dívky jednou zestárne, tak i krásná socha podléhá zničení a běhu času, avšak Bůh je věčný, jemu náleží nejvyšší krása.⁶³

Umění oproti Bohu sice Augustin haní, ale přesto jej ve svém díle *O pořádku* používá jako přirovnání, když říká, že ve světě vládne Boží pořádek a každý má od Boha dané své místo, Bůh ví, kam má koho zařadit, stejně tak jako ví například malíř, jaké barvy má na jakou část svého díla použít. Oba dva, i Bůh i malíř jsou dle Augustina umělci, ale naprosto odlišné úrovně tvoření. Obyčejní umělci tvoří svá díla v čase a prostoru, kde pohybují svým tělem i duší a Bůh je tím, co je nad těmito umělci, je věčnou moudrostí, on sám je tím největším umělcem.

Dále sv. Augustin o umělcích říká, že vlastně jen napodobují vše, co již před nimi stvořil Bůh, tudíž jakékoliv umělecké dílo není originál, a nemůže být tedy krásnější než původní tvorba. Pokud obdivujeme například namalovanou přírodu, její obraz, což teprve jak nás dokáže uchvátit příroda živá. A je tedy zřejmé, že umělci tvoří pouhé nápodoby a z té se také radují, naprosto výstižná je k tomuto následující citace: „Neboť krása, jež z duše umělcovy přechází do jeho rukou, pochází z oné krásy, jež duše převyšuje. Umělci a obdivovatelé vnější krásy ji sice dovedou ocenit, ale nedovedou ji užít.“⁶⁴

Skepsa sv. Augustina k umění a k uměleckým dílům z velké části pramení z nepřátelského postoje křesťanů k malbám a obrazům, hlavním důvodem tohoto

⁶² AUGUSTINUS A., *De musica*, cit. podle: SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 84

⁶³ AUGUSTINUS A., *De musica*, cit. podle: SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 85, 99, 104

⁶⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 355

nepřátelského postoje je skutečnost, že obrazy krom jiného zobrazovaly pohanské bohy, dalším důvodem pak je, že lidé si nechávají malovat své milované zesulé a následně tyto malby uctívají mnohdy i více než Boha, obrazy tedy sv. Augustin spojuje s kultem mrtvých, a tedy s uctíváním démonů. Závěrem k názoru sv. Augustina na malířství je nutné dodat, že dle něj ne umělecká díla, ale umění samo je krásné a lidé by se neměli soustředit na vnější krásu, ale na umělce a umění samo, protože umělec ukazuje lidem, co je uvnitř. Avšak jak už bylo několikrát zmíněno, oproti Bohu krása umění není krásou žádnou.⁶⁵

Nelze opomenout ani rétorické umění, se kterým sv. Augustin svým způsobem také bojuje, v osobnosti sv. Augustina je stále znatelná část jeho života, kdy byl bravurním rétorem, a ač rétoriku v pozdějších letech kritizuje, nikdy ji vlastně úplně neopustil. O rétorice říká, že má tři cíle, kterých by měla dosáhnout: poučovat, působit rozkoš, bavit a pohnout, a pokud je rétorika používaná k Pravdě a šíření učení o Bohu, pak sv. Augustin rétoriku připouští, dokonce tvrdí, že pokud vládne moudrý člověk tímto uměním a šíří učení Boží, je poslaný Bohem, vždyť i v Bibli lze nalézt řečnické umění a právě i to má původ v Bohu. Pokud tedy rétoriku užívá někdo jiný než pravý křesťan k šíření Boha, lásky a pravdy, pak sv. Augustin rétoriku haní, mluví o ní jako o umění, které šíří vyumělkované lži rétorů, pokud však rétoriku užívá někdo k šíření Božího učení, je rétorika užitečná, protože výřečný člověk bude naslouchající lid schopen přesvědčit o pravdě, stejně jako obyčejný rétor o lži, a tak je nutné, aby proti těmto lžím byl bojovník za pravdu ozbrojen a byl schopen za ni bojovat, stejně tak, jak to dělá rétor se lží.⁶⁶ Příhodná citace z *Kázání* závěrem: „Chlapci se ve škole s velkými těžkostmi učí počtům, literatuře a výřečnému podvádění (totiž rétorice), ne však kvůli moudrosti, ale kvůli bohatství a marným počtům, lépe je žít se Božím slovem než mít vzdělání ve svobodných naukách.“⁶⁷

Sv. Augustin se zmiňuje i o hudbě a básnictví. Za hlavní účel hudby označuje libost, dává však hudbě i duchovní rozměr, když tvrdí, že existuje i jakási hudba srdce. Pokud zpíváme hlasem, pozvedáme sami sebe, avšak pokud hrajeme na struny svého srdce a jím i zpíváme, líbíme se Bohu.⁶⁸ Básně a poezie jsou pak dle Augustina srovnatelné s bájemi manichejců. Sv. Augustin kritizuje klamy básníků a poetické lži, varuje před nimi, aby jim lidé nepodléhali a nenechali se jimi zmást, básně označuje za výmysly sloužící výhradně

⁶⁵ SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 108, 109, 110, 114, 127, 169

⁶⁶ SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 162, 163

⁶⁷ AUGUSTINUS A., *Kázání*, cit. podle: SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 172

⁶⁸ AUGUSTINUS A., *De musica*, cit. podle: SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 88

pobavení. Avšak již z předchozích kapitol je zřejmé, jak kolísavý a nestálý je názor sv. Augustina na poezii.

V neposlední řadě však sv. Augustin naprosto odmítá a striktně kritizuje divadelní umění a sochařství, zcela výstižná je k tomuto následující citace: „Ze všech umění Augustin se vši rozhodností odsuzuje divadlo a pohanské sochy. Říká, že divadlo navštěvují křesťané svedeni marností, klade herce na úroveň gladiátora, vozataje nebo prostitutky a upírá mu jakoukoli počestnost. Napadá sochařství a inspiruje se přitom žalmy (96, 7; 113, 13; 134, 15), které odmítají uctívání soch a které se vysmívají jejich nemotě. Prohlašuje, že sochy jsou kusy mrtvého kamene, zatímco Kristus je kámen živý; vůbec nešetří ani ty, kteří se domnívají, že se neklanějí sochám, nýbrž božstvům, která je ovládají, a vytýká jim, že se klanějí démonům. Dodává, že zvířata stojí výš nežli sochy, jelikož jsou živá, a že démoni přebývají v okolí soch.“⁶⁹ Toto je však jen část Augustinova odporu k divadlu, divadla dále nazývá bláznovstvími a zříceninami cti. Uvnitř divadel se dle Augustina nachází jen ubohá rozkoš a nečisté radovánky a divadla samotná lidi svádí tím, že jim ukazují neřesti bohů, které lidé následně napodobují. Divadla dle Augustina přivádí všechny lidské bytosti k hříchu a zkáze. Nejvíce sv. Augustin divadlům vytýká jejich amorálnost, jejich vznik pocházející od pohanských bohů a to, jak odvádějí lid od samotného Boha.⁷⁰

Pokud není krása uvnitř lidské bytosti, pokud uvnitř srdce každého člověka není Bůh, jsou všechny vnější věci zbytečné a marné, protože krása, moudrost a pravdivost Boha daleko převyšuje všechna umění lidská. Smyslovost je nevýznamná a prchavá, stejně tak vůně a zvuky či bohatství a sláva, nic není navždy, nic lidstvu neposkytne takovou radost a lásku jako Bůh. I sama Boží spravedlnost je krásná, protože když je člověk trestán Bohem za své hříchy, dochází při tomto obratu zla v dobro i k jisté změně ošklivosti hříchu v určitou krásu (o kráse spravedlnosti se zmiňoval již Platon a Plotinos).⁷¹ Všechna předchozí slova lze shrnout myšlenkou, že bychom měli odvrhnout to, co nám není užitečné, tím jsou dle Augustina samozřejmě divadla a měli bychom svou pozornost směřovat pouze na náš život, na dary od Boha. Divadlo, poezie i další umění jsou lidem dle Augustina k ničemu, všichni lidé by se od těchto umění měli odvrátit, sytit se Bohem a Písmem svatým a snažit se vidět Moudrost, „jež se mocně rozpíná od jednoho konce k druhému a vše lahodně uspořádává“⁷²

⁶⁹ AUGUSTINUS A., *Enarrationes in Psalmos*, cit. podle: SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 142

⁷⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 4. vydání: Kalich, Praha 1, 1999. ISBN: 80-7017-301-7, str. 64-66

⁷¹ SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 98, 100, 139, 140, 146

⁷² AUGUSTINUS A., *De vera religione*, in: *Corvus christianorum. Series Latina XXXII*. 1. vydání: Brepols, Turnhout, 1962, str. 234

neboť není nic, co by se mohlo vyrovnat kráse nejvyšší, není nic krásnějšího než Boží síla, která vytváří a uspořádává tento svět.

9. ZÁVĚR

9.1. Mé stanovisko k tématu

Cesta sv. Augustina ke křesťanství, a tedy ke kráse, tak jak ji u sv. Augustina známe, nebyla snadná, naopak, Augustinova touha po pravdě a moudrosti byla ale velmi silná a překonala i takové překážky, jako například zmíněný manicheismus. Sv. Augustin svým životem, přístupem, láskou a touhou po pravdě ukazuje lidem, jak mohou nalézat to, co hledají, že to sice není vždy snadné a mohou být zkoušeni Bohem, ale pokud obstojí a překonají všechny překážky, mohou dosáhnout největší blaženosti, absolutního dobra, pravdy a krásy Boží.

Nejednou praví sv. Augustin, že největší učitelkou všech je vnitřní pravda, Kristus v nás.⁷³ Tato pravda nejen učí, ale i poučuje a vychovává a mnohé, tak jako právě sv. Augustina, činí lepšími a moudřejšími a jejich myšlenkami poté mohou být inspirovány další generace. Avšak Bohu v Augustinově pojetí je dnes většina lidí naprosto vzdálena, nejen že jej nepovažují za pravdu, krásu a dobro, lidé v Boha ani nevěří. U tohoto tvrzení nelze vynechat myšlenku, která provázela psaní této práce téměř po celou dobu. Mluví se zde o umění a jeho kráse a v opozitu o Bohu a jeho kráse, Augustin je porovnává, ukazuje, která krása je prioritní a nejkrásnější a která této podléhá, avšak ani jednou nikde není zmíněna myšlenka, že by se umění mohlo stát pomocníkem pravdy, nikde není ani zmínka o zamyšlení se nad tím, co by mohlo nastat, kdyby tyto dvě krásy, krása Boží a krása umění byly alespoň částečně spojeny a pokusily se spolu vytvořit něco nádherného, most k Bohu. Skrze umění se šíří spousta věcí, násilí, zloba, emoce, ale i láska a radost, proč by se tedy nedala skrze umění šířit láska a krása Boží a náboženské myšlenky jako takové. Bůh, pravda, dobro a víra v ně by byla pro mnoho lidí tímto způsobem přijatelnější a zároveň by se pozvedla úroveň umění, protože by sloužilo vznešenému cíli. Básně o Bohu a dobru, písně o kráse a čisté lásce, divadelní přestavení, která by měla hluboké myšlenky a vedla by společnost k zamyšlení se nad sebou a svými životy, lidé by byli vedeni nenásilným způsobem k tomu, že mohou se svými životy něco udělat a možná by pak tímto způsobem také našli svou cestu k Bohu. Sám sv. Augustin mnohdy naznačuje, že za vším stojí pouze správná vůle

9.2. Konspekt

Nejpodstatnější a nejvládnější krásou je krása pravdy, krása, která neobsahuje barvy ani tvary a přesto je nejvíce milována. Jak již mnohokrát bylo řečeno, nejvyšší krásou je pro

⁷³ SVOBODA K., *O učitelích*, in: *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 241

sv. Augustin Bůh, který je zároveň největším dobrem, absolutní moudrostí, všudypřítomnou spravedlností, odpouštěním („Odpustíte-li hříchy lidem, odpustí vám i Otec váš hříchy vaše.“),⁷⁴ nejvyšším světlem a bezmeznou láskou. To všechno je Bůh, dobro ne jen samo o sobě, ale i ve vztahu k lidem, moudrost, které se učí každý člověk celý život, a všechny další metafory, jimiž sv. Augustin myslí Boha.⁷⁵ Vše vede k němu samotnému, ke kráse všech krás, životní cesta je zde ale i zároveň cílem. Sv. Augustin však neopomíná ani ostatní krásy světa, krásy vnímané skrze smysly, jimiž jsou kupříkladu krása přírody, lidského těla („Neboť celá tělesná krása spočívá v úměrnosti údů a jakési lahodě barev.“),⁷⁶ paměti a v neposlední řadě krása umění, nikdy však nelze tyto krásy, ač pocházejí z Boha, s ním srovnávat, vždy budou jen tím, co nám činí život krásnější, ale nikdy tím, co je sama krása života a život sám.

V této práci nejde pouze o výklad kontroverze mezi uměním a náboženstvím, co se týče pojetí krásy sv. Augustina. Jestliže je tento problém zkoumán pečlivě, zjišťujeme, že počáteční spor je možná pouze zdánlivý a že naopak existuje i skutečnost, kdy krásu Boha a umění sv. Augustin neodlišuje. Krása obojího jej velmi uchvacuje a obojí kráse podléhá (ač jedné rád a za podléhání kráse druhé se kajícně omlouvá). Následující citace jsou toho nezpochybnitelným důkazem, když o kráse Boha mluví sv. Augustin slovy: „O věčná Pravdo, o pravá Lásko, o milá Věčnosti! Ty jsi můj Bůh! Po Tobě toužím dnem i nocí! Jakmile jsem Tě poznal, povznesl jsi mne k sobě, abych viděl, že mnoho lze vidět, že však dosud nejsem schopen to vidět. Oslepil jsi chorobný můj zrak, záře přejasným svým světlem, umdlél jsem láskou a hrůzou a shledal jsem, že jsem daleko od Tebe v pekelné krajině a slyšel jsem hlas Tvůj jako z výše: „Jsem pokrm silných, rostiž a budeš mne požívat; neproměníš mne v sebe sama, jako pokrm svůj tělesný, nýbrž budeš proměněn ve mne.“⁷⁷ Z těchto slov je zcela zřejmá obrovská síla absolutní lásky sv. Augustina k Bohu, avšak jak již bylo zmíněno, není to pouze Bůh, o čem sv. Augustin mluví s velkou vášní a vroucností, následující Augustinova slova o působení zpěvů hymnů to dokládají: „Ty zpěvy vnikaly v uši mé a do mého srdce prýštila pravda a vzplanul z něho mocný plamen zbožnosti a proudily slzy, a mně bylo v nich tak dobře!“⁷⁸ Lze tedy po přečtení těchto dvou citací vztah umění a náboženství v Augustinově pojetí skutečně nazvat opravdovou kontroverzí, když, jak je zřejmé, o některých uměních mluví tento významný filosof se stejnou vášní a zápalem v srdci jako o Bohu samotném?

⁷⁴ AUGUSTINUS. A., *O boží obci (II)*. 1. vydání: Karolinum, Praha 1, 2007. ISBN: 978-80-246-1284-3, str. 379

⁷⁵ Pozn.: V náboženství se užívá mnoho metafor: POKORNÝ. P., *Hermeneutika jako teorie porozumění*. 1. vydání: Vyšehrad, Praha 3, 2011. ISBN: 80-7021-779-0, str. 56-61

⁷⁶ AUGUSTINUS. A., *O boží obci (II)*. 1. vydání: Karolinum, Praha 1, 2007. ISBN: 978-80-246-1284-3, str. 413

⁷⁷ AUGUSTINUS. A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 208

⁷⁸ AUGUSTINUS. A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1, str. 276-277

9.3. Slovo závěrem

Aurelius Augustinus se estetikou zabíral po celý svůj život, dalo by se říci, že ji miloval, své estetické postoje a stanoviska neustále rozvíjel. Jedním z největších rozvojų je právě počátek chápání Boha jako krásy. Díky Augustinově křesťanské víře nabyla jeho estetika duchovní stránku, sv. Augustin se odvrací od smyslové krásy ke kráse rozumové, odklání se od umění k Bohu a od umělce člověka k Bohu jako umělci největšímu. Nejspíše by se dalo dlouhé hodiny diskutovat o tomto složitém vztahu umění a náboženství, po prozkoumání mnohých knih a i jiných zdrojů však tato práce dochází k závěru, že v Augustinově pojetí žádná krása, tedy ani krása umění není špatná, pokud jí nepodléháme tak, že by nás odváděla od Krásy nejvyšší, pokud libost, kterou nám tato krása působí, neobsahuje žádostivost. Lidé mohou tedy nalézat uspokojení a určitou radost i v krásách smyslových, avšak milovat by měli jen Krásu věčnou. Ve všech srdcích, uvnitř každé lidské bytosti by měla být ukryta Krása největší, ta Krása, která nikdy nepomine a bude zde navždy, Krása stará i nová, krása Boha.

10. SEZNAM CITACÍ K TÉMATU PRÁCE

„Verš je krásný proto, že v sobě má stopy krásy, té krásy, jež je střežena nepomíjivým uměním verše. Je tedy nesmyslné milovat více nežli umění samotné verše, které jsou tvořeny uměním – jak to činí ti, kteří si cení více sluchu nežli porozumění samotného – stejně jako je pošetilé a nerozumné hledat spíše věci tohoto času nežli Prozřetelnost, která je působí.“⁷⁹

„Moudrost je správná cesta, která vede k pravdě.“ („Sapientia est uia recta, quae ad ueritatem ducat.“)⁸⁰

„Umělci, ať umělci z povolání, nebo z pouhé záliby, si nezaslouží naše ocenění, neboť duch umělce ulpívá v tělesnosti, aniž by si byl vědom Moudrosti, jejíž sílu byl přijal; má rád jen to, co se na těchto věcech cení, totiž materiál, přičemž opomíjí jejich vnitřní a trvalou formu. Ti, kteří mají rádi umělecká díla, se dopouštějí ještě větší chyby nežli sami umělci, protože se radují z pouhých nápodob, jejichž dokonalost je mnohem menší nežli těla zobrazených zvířat. A jak ubohý je ten, kdo taková těla uctívá!“⁸¹

„Všechny krásy nebes a země by se nám neměly líbit natolik, abychom v nich hledali své štěstí, namísto toho, abychom je hledali v duchu; země, moře, obloha, hvězdy, slunce, měsíc, předměty, které vnímáme smysly, jsou krásné, avšak moudrost a spravedlnost v nás, které se nedají poznávat smysly, ale pouze duchem, jsou ještě krásnější; bohatství a síla patří k věcem smrtelným.“⁸²

„Kdokoliv se domnívá, že se máme vyhýbat veškeré filosofii, ten nechce nic jiného, než abychom nemilovali moudrost.“⁸³

„Neřeknu nic více, než že je nám slibován pohled na krásu, jejímž napodobením jsou ostatní věci krásné, ale proti níž jsou ošklivé.“⁸⁴

„Pravým učitelem je rozum čili, jak říká sv. Augustin, vnitřní Pravda, Kristus, v nás přebývající.“⁸⁵

⁷⁹ AUGUSTINUS A., *De vera religione*, in: *Corpus christianorum. Series Latina XXXII*. 1. vydání: Brepols, Turnhout, 1962, str. 213

⁸⁰ AUGUSTINUS A., *Contra academicos*, in: *Corpus christianorum, Series Latina XXIX*. 1. vydání: Brepols, Turnhout, 1970, str. 11

⁸¹ AUGUSTINUS A., *De diversis quaestionibus LXXXIII*, cit. podle: SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 108

⁸² AUGUSTINUS A., *Enarrationes in Psalmos*, cit. podle: SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. str. 140

⁸³ SVOBODA K., *O pořádku*, in: *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 203

⁸⁴ SVOBODA K., *O pořádku*, in: *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 236

⁸⁵ SVOBODA K., *O učitelích*, in: *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha, 2000. ISBN: 80-246-0090-0, str. 241

„Opusťte nemoudrost, abyste žili, a hledejte moudrosti, abyste měli život (Přisl. 9,6).“⁸⁶

„Avšak když hledám svého Boha, hledám nicméně jakési světlo nad všeliké světlo, kterého oko nevidí, jakýsi zvuk nad každý zvuk, kterého ucho neslyší; jakousi vůni nade všechny vůně, které čich nevnímá; jakousi sladkost nadevší sladkost, kterou jazyk nechutná; jakési objetí nad každé objetí, které není dotekem. To světlo svítí zajisté, když není místa, ten hlas zní, kde čas ho nepojímá, vůně ta voní, kde vítr nevěje, chuť ta chutná, kde není jedění, objímání to se dotýká, kde není rozloučení. To je můj Bůh a jiný k němu nebude přirovnán. Toho hledám, když hledám svého Boha. Toho miluji, když svého Boha miluji.“⁸⁷

„Slepý a hluchý dychtil jsem po krásných věcech, které jsi Ty stvořil. Byl jsi se mnou a já jsem s Tebou nebyl, věci ty mne zdržovaly daleko od Tebe, věci, které by ani nebyly, kdyby v Tobě nebyly. Osvítil jsi mne, Světlo světa, a uviděl jsem Tě. Neboť nemiluje Tě nikdo, leč ten, který Tě vidí, a žádný Tě nevidí, leč ten, který Tě miluje. Pozdě jsem si Tě zamiloval, krásu tak dávnou, pozdě jsem si Tě zamiloval. Běda tomu času, kdy jsem Tě nemiloval.“⁸⁸

⁸⁶ AUGUSTINUS. A., *O boží obci (II)*. 1. vydání: Karolinum, Praha 1, 2007. ISBN: 978-80-246-1284-3, str. 181

⁸⁷ AUGUSTINUS A., *Rozhovory duše s Bohem*. 2. vydání: Cyrilo-Methodějské knihkupectví G. Francla, Praha, 1946, str. 96

⁸⁸ AUGUSTINUS A., *Rozhovory duše s Bohem*. 2. vydání: Cyrilo-Methodějské knihkupectví G. Francla, Praha, 1946, str. 103

11. SEZNAM LITERATURY A JINÝCH ZDROJŮ

11.1. Použitá literatura

AUGUSTINUS A., *Contra academicos*, in: *Corpus christianorum, Series Latina XXIX*. 1. vydání: Brepols, Turnhout, 1970

AUGUSTINUS A., *De vera religione*, in: *Corpus christianorum. Series Latina XXXII*. 1. vydání: Brepols, Turnhout, 1962

AUGUSTINUS A., *O boží obci (II)*. 1. vydání: Karolinum, Praha 1, 2007. ISBN: 978-80-246-1284-3

AUGUSTINUS A., *O nesmrtelnosti duše*, 1. vydání: Oikoymenh, Praha, 2013. ISBN: 978-80-7298-493-0

AUGUSTINUS A., *Rozhovory duše s Bohem*. 2. vydání: Cyrilo-Methodějské knihkupectví G. Francla, Praha, 1946

AUGUSTINUS A., *Říman, člověk, světec*. 1. vydání: Vyšehrad, spol. s. r. o., Praha 1, 2009. ISBN: 80-7021-305-1

AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 4. vydání: Kalich, Praha 1, 1999. ISBN: 80-7017-301-7

AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 5. vydání: Kalich, Praha 1, 2006. ISBN: 80-7017-027-1

KARFÍKOVÁ L., *Studie z patristiky a scholastiky I*. 1. vydání: Oikoymenh, Praha 1, 1997. ISBN: 80-886005-32-1

PLATON, *Symposion*. 1. vydání: Oikoymenh, Praha 1, 2005. ISBN: 80-7298-139-0

POKORNÝ P., *Hermeneutika jako teorie porozumění*. 1. vydání: Vyšehrad, Praha 3, 2011. ISBN: 80-7021-779-0

SOUSEDÍK S., BETTI E., *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. 1. Vydání: Triton, Praha 10, 2008. ISBN: 978-80-7387-239-7

SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. 1. vydání: Karolinum, Praha 1, 2000. ISBN: 80-246-0090-0

SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje, O pořádku*. 1. vydání: Karolinum, Praha 1, 2000. ISBN: 80-246-0090-0

SVOBODA K., *Estetika svatého Augustina a její zdroje, O učiteli*. 1. vydání: Karolinum, Praha 1, 2000. ISBN: 80-246-0090-0

VOLEK J., *Kapitoly z dějin estetiky I*. 1. vydání: Panton, Praha, 1968. ISBN: 35-004-85

11.2. Internetové stránky

<http://www.svatyaugustin.estranky.cz/clanky/zivot-aurelia-augustina/svaty-augustin-a-manichejstvi.html>

<http://www.svatyaugustin.estranky.cz/clanky/zivot-aurelia-augustina/krizova-cesta-svateho-augustina.htm>

<http://www.svatyaugustin.estranky.cz/clanky/augustin-a-matka-monika/svata-monika--model-ctnostne-zeny.html>

11.3. Ostatní zdroje

Dialogy vedené s knězem farnosti ve Lhencích, P. Mgr. Dominikem Josefem Doubravou,
OPraem

12. TERMINOLOGICKÝ SLOVNÍK

Bible (písmo svaté): Posvátná kniha inspirovaná Bohem. Bible se dělí na dvě části, jimiž jsou Starý zákon a Nový zákon.

Estetika: Disciplína filosofie, jež se zabývá krásnem, zkoumá estetické objekty, postoje k estetickým objektům a prožitky vzniklé na základě zaujetí tohoto postoje k estetickému objektu.

Fanatismus: Nekompromisní, slepá víra, zaujatost, neschopnost jakékoliv tolerance a odstupu. Fanatismus je často spojován s různými náboženstvími.

Filosofie: V překladu z řečtiny znamená toto slovo milovat moudrost. Filosofie vzniká, při položení otázky proč, jde v ní o zkoumání světa, lidí a především smyslu života samotného.

Gnosticismus: Gnosticismus pochází ze slova gnóze, poznání a jeho podstatou je úcta k poznání, které osvobozuje člověka od materiálních věcí a povznáší ho k věcem duchovním, k poznání a naplnění.

Katarze: Katarze neboli očistění je stav, který člověk zakouší po dramatickém zážitku v souvislosti s působením uměleckého díla.

Kontroverze: Kontroverze je významný názorový spor.

Křesťanství: Křesťanství je náboženství soustředěné na život Ježíše z Nazaretu, Krista a spasitele. Ježíš Kristus je chápán jako mesiáš, syn Boha, který byl Bohem seslán, aby lidstvo zachránil a vedl ho k lepšímu životu.

Manicheismus: Náboženství, které založil ve 3. st. Mání. Manicheismus je spojení buddhismu, křesťanství a zoroastrismu v jedno náboženství.

Mimesis: Mimesis je nápodoba, napodobování. V antice byla mimesis chápána jako zobrazení skutečnosti skrze umění, později jako znázornění emocí.